

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Sosyal Yardımlardan Faydalanan Kadınların Yoksulluk Deneyimleri ve Mücadele Stratejileri*

Poverty Experiences and Coping Strategies of Women Benefiting from Social Assistances

Deniz TAŞAĞAL¹ Kasım KARATAŞ²

¹Manisa Celal Bayar Üniversitesi,
Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal
Hizmet Bölümü, Doktora Öğrencisi
deniztasagal19@gmail.com
ORCID:0000-0001-8907-0993

²Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü,
kasim0607@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4817-9981

Başvuru: 12.10.2024
Kabul: 02.06.2025

Atıf:

Taşagal, D., ve Karataş K. (2025).
Sosyal Yardımlardan Faydalanan
Kadınların Yoksulluk Deneyimleri ve
Mücadele Stratejileri. *Toplum ve
Sosyal Hizmet*, 36(3). 365-396. DOI:
10.33417/tsh.1566042

ÖZ

Bu çalışmada cinsiyete duyarlı bir kavramsallaştırma ve metodolojiye dayanarak yoksul kadınların beslenme, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal yaşam üzerinden şekillenen gündelik yaşam deneyimleri ve baş etme yöntemleri ele alınmış, bir mücadele stratejisi olarak kullanılan sosyal yardımların işlevi anlaşılmaya çalışılmıştır. Cinsiyet ve yoksulluk arasındaki ilişkiden yola çıkarak kadınların kapasite ve hareket alanlarını biçimlendiren ekonomik, sosyal ve kültürel eşitsizlikler yapabilirlik yaklaşımıyla incelenmiştir. Nitel desenle tasarlanan araştırmada, sosyal yardımlardan bir yıl ve daha uzun süre faydalanan 15 yoksul kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda kadınların geçim, yeniden üretim ve tek ebeveyn olarak aile bakımı arasında keşilen konumlarının yoksulluk risklerini artırdığı, yapabilme gücünün kadınlığa ve anneliğe atfedilen rollerle sınırlı kaldığı belirlenmiştir. Yoksulluğun döngüselliğinde, cinsiyet eşitsizliğine dayanan işgücü piyasası ve refah devleti uygulamaları kilit rol oynamıştır. Türkiye’de muhtaçlık ve bakım rolleri üzerinden sağlanan sosyal yardımlar kadınların kurumsal yapılarla bağ(ım)lı hale gelmesine zemin hazırlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, cinsiyet eşitsizliği, sosyal yardımlar

ABSTRACT

Based on a gender-sensitive conceptualization and methodology, this study addresses the daily life experiences and coping methods of poor women as shaped through nutrition, housing, education, health, and social life, and seeks to understand the function of social assistance used as a struggle strategy. Starting from the relationship between gender and poverty, the economic, social, and cultural inequalities that shape women's capacities and spheres of action were examined through a capability approach. In this qualitative research, in-depth interviews were conducted with 15 poor women who had benefited from social assistance for one year or more. Analysis revealed that women's intersecting positions among subsistence, reproduction, and family care as single parents increase their poverty risks, and their capability remains limited by roles attributed to womanhood and motherhood. The labor market and welfare state practices based on gender inequality have played a key role in the cyclical nature of poverty. In Turkey, social assistance provided based on neediness and care roles has paved the way for women to become dependent on institutional structures.

Keywords: Poverty, gender inequality, social assistances

*Bu çalışma Deniz TAŞAĞAL tarafından Prof. Dr. Kasım KARATAŞ danışmanlığında hazırlanmış olan ‘Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden Faydalanan Çocuğu Olan Kadınlar: Yoksulluk Algıları, Deneyimleri ve Baş Etme Yöntemleri’ isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

İlk çalışmalarda yoksulluk, bir hanenin üyelerinin önceden belirlenmiş ve fizyolojik olarak tanımlanmış bir yaşam düzeyine ulaşabilmesi için gerekli olan gelir miktarıyla tanımlanmıştır (Kabeer, 2015). Bu ilk araştırmalarda, hane gelirlerinin üyeler arasında eşit olarak dağıtıldığı varsayılmış, bu varsayıma göre hanelerin tüm üyelerinin ya eşit derecede yoksul ya da eşit derecede varlıklı olabileceği düşünülmüştür. Hanedeki gelir açığının, özellikle cinsiyet ve yaş gibi ölçütler doğrultusunda bazı üyeleri diğerlerine göre daha ciddi ve sistematik bir şekilde etkilediğine dair kanıtlar sunulmaya başlandığında, hanelerin yapısı ve refahın hane içi dağılımı sorgulanmaya başlanmıştır. Cinsiyete dayalı bir yoksulluk anlayışının gelişimindeki bu ilk adımlar ile yoksullar arasında kimlik temelli eşitsizliklerin önemi vurgulanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda sosyal bilimler alanyazını, yoksulluğu belirlenmiş bir sayının altında gelire sahip olmanın ötesinde toplumsal dışlanma, alt sınıf, marjinalleşme gibi kavramlar çevresinde çok boyutlu olarak incelemeye başlamıştır (Karataş, 2002; Buğra ve Keyder, 2003). Bu gelişim yoksulluk analizinde gelir, gıda, zaman gibi kaynakların dağılımı ile cinsiyet, yaş, sınıf, etnik köken gibi sosyal ve yapısal meselelerin bir arada ele alınmasına alan açmıştır. Yoksulluğa bu açıdan bakıldığında ekonomik, sosyal ve kültürel eşitsizlikler, yoksulluğu yaşama ve onunla baş etme deneyimlerini farklılaştırmıştır.

Yoksulluğun, cinsiyet boyutuyla ele alınması hem kadın çalışmaları hem de ekonomi çalışmaları açısından sosyal ve kamusal tartışmalara sebep olmuştur. 1970'lerde kadınların ve erkeklerin yoksulluğu farklı koşullarda deneyimledikleri ve bu deneyimlerin cinsiyete dayalı eşitsizliklerden bağımsız olmadığı vurgulanmıştır (Pearce, 1978). Kadınlık ve yoksulluk, 1990'lı yıllardan itibaren çeşitli disiplinler tarafından "yoksulluğun kadınlaşması" kavramıyla incelenmiştir. Bu kavram, ABD'de giderek daha fazla kadının iş gücü piyasasına katılmasına rağmen yoksulluk sınırının altında gelire sahip kadın sayısının artmasındaki çelişkiyi vurgulamak üzere kullanılmıştır. Kadınlar arasındaki yoksulluk, kadınların erkeklere kıyasla ne ölçüde ve hangi yollarla yoksulluğu deneyimledikleri sorularını gündeme getirmiştir. Bu soruları yanıtlamak için yoksulluğun gelir yoksunluğu olarak kavramsallaştırması sorunsallaştırılmış (Stewart, 2014; Kabeer, 2016), yoksulluk anlayışında refah sistemleri, işgücü piyasası ve hane içerisinde toplumsal olarak inşa edilmiş cinsiyete dayalı güç hiyerarşileri, iş bölümleri ve sosyal konumlandırma yoluyla kadınların eşitsiz statüleri yoksulluğun analizine kaynak olmuştur.

Kadın yoksulluğu hakkındaki kapsamlı alanyazın, kadın olmanın daha yüksek yoksulluk oranlarına yol açtığını, kadınların yoksulluğu erkeklerden daha şiddetli yaşadığını, kazanılmış gelir, kamu ve özel nakit transferi gibi farklı gelir kaynaklarının kadın yoksulluğunun azaltılmasından ziyade yoksulluğun kadınlar arasında sabitleşmesine neden olduğunu (Bradshaw vd., 2017; Kelebek Küçükarslan, 2022) belirtmiştir. Günümüzde boşanma, tek ebeveyn aileler gibi aile yapılarında meydana gelen dönüşümler (Şahin ve Karataş, 2023), yoksulluk ve cinsiyet arasındaki dinamik ilişkilerin görünürlüğünü artırmıştır.

Bu araştırmada kadınların yoksulluk deneyimleri ve baş etme yöntemleri incelenirken, kadınların kendi yaşamlarını ve refahlarını etkileyen özel ve kamusal çeşitli haklar, olanaklar ve karar alma süreçlerindeki eylemlilikleri göz önüne alınmıştır. Benzer yoksulluk koşullarında yaşayan kadınların farklı fırsatları, engelleri ve çabaları olduğundan hareketle Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı analiz çerçevesi olarak kullanılmıştır. Bu yaklaşım, insanların gelirlerine, neye sahip olduklarına ya da olmadıklarına değil sahip olduklarıyla ne olabildiklerine ve ne yapabildiklerine odaklanmıştır (Murphy, 2016). Sen (1981, 1985)'in ifadesiyle yoksulluğa yaklaşım; "ortalama hane gelirine göre değil, bireylerin yaşayabileceği ve yaşamayı seçebileceği hayatlara odaklanmak" şeklinde olmalıdır. Bu kapsamda maddi kaynaklar kişisel, sosyal ve kamusal farklılıklarla ele alınmıştır. Bu farklılıklar, kişilerin kapasitesini geliştirmesini sağlayan olanaklardaki hareket alanını belirlemek üzere kullanılmıştır (Koggel, 2020).

Hareket alanları; seçim olanaklarına bağlanan, eyleme dayanan, yaşam biçimlerine şekil veren özgürlük pratiklerinin kurucu unsurudur. Bu koşulda insani hareket alanlarının yaratımı ve toplumsal koşulların dönüşümü hem birincil amaç hem de kalkınmanın temel aracı olarak anlaşılmalıdır (Sen, 1999). Sosyal refahı, neoliberal maliyet terimleriyle değil "insan yaşamının zenginliğini iletirmek" şeklinde gören Sen (2013), politik müdahale aracı konumundaki sosyal yardımları "araçsal bir özgürlük tipi" (Sen, 2004) olarak tanımlamıştır. Sosyal yardımların özgürlük temelli araçsallığı, kamu eylemliliğinin odağını ekonomik temelli yoksunlukların ortadan kaldırılması değil insanların gelişim süreçlerine nasıl dahil olduğunu belirleyen çeşitli değer ve bilme biçimleri (Nussbaum, 2018) de dahil olmak üzere mevcut yapabilirlikleri işlevsel hale getirecek bağlamsal politik teşvikleri içermelidir. Devletin yönetim yapısı, yapabilirlikleri güvence altına alan, toplumsal adalet için nihai bir eşik içeriğine sahip olmalıdır.

Hükümetlerin temel yapabilirlikleri mümkün kılma ve dağıtmada öne sürdüğü kamusal düzenlemelerden biri olan sosyal yardımlar, bireylerin hareket alanlarını normatif açıdan şekillendirdiğinden kadınların bu kamusal alanlarla kurduğu ilişkinin anlamı sorgulanmalıdır. Refah politikasının yeniden dağıtım hedefi, ataerki ideolojik kodlamalar yoluyla kadınları yeniden tabi kılacak hükümet araçları oluşturabilir (Butler vd., 2021), işgücünün cinsiyetçi bölünümünde, mekânın yapısında, cinsel ayrıma uygun düşen pratiklerin istikrarlaştırılmasında ve denetiminde devasa bir sembolik makine gibi işleyebilir (Bourdieu, 2019).

Bu kapsamda yoksulluğu çok boyutlu eşitsizlikler bütünü olarak gören yapabilirlik yaklaşımı, gündelik deneyim sahasındaki fırsat ve olanakları sosyo-kültürel yapı, toplumsal yaşamdaki konum, sosyal etkileşimin niteliği, kamusal alanın yönetimselliği güzergahlarında incelenmiştir. Söz konusu çerçeveye yaslanan araştırma, cinsiyet ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi önemsemiş, seçimleri şekillendiren güç ilişkilerine, yoksul kadınlar üzerinde söz sahibi olan yapı ve kurumlara odaklanmıştır. Böylece hem kadın kimliği hem de kamusal ve toplumsal alanın incelenmesini amaçlayan bu çalışma ile yoksul kadınların yoksulluğu hangi alanlarda nasıl deneyimledikleri,

deneyimlerinden doğan baş etme yöntemleri ve yoksullukla mücadelede sosyal yardımların işlevi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Yoksulluğun Cinsiyetli Görünümü: Kadınlık ve Yapabilirliklerin İnşası

Connell ve Pearse (2015) toplumsal cinsiyeti, erkek ve kadın arasındaki biyolojik ayrıma dayalı olarak 'kadınların erkeklerden kültürel farklılığı' olarak tanımlarken aynı zamanda bu kavramın verili kabul edilen cinsiyeti inşa ettiğinden bahseder. Scott (2007) ise bu kavramı, 'cinsiyeti olan bir bedene zorla kabul ettirilmiş bir toplumsal kategori' olarak ele alır. Kadınlık ve erkekliğin tarihsel süreç içindeki belirleyiciliğinin sorunsallaştırılması yoluyla simgesel sabit temsillerin bozulmasını vurgular. Cinsler arası farklar, ekonomiden siyasete, aileden politikaya başlıca toplumsal kurumların içine yerleştiği tarihsellikten bağımsız olmaksızın, öznel kimliklerin kuruluşunda kurucu bir rol oynar. Bu nedenle cinsiyet eşitsizliği incelemeleri ilişkilere, yapılara, sosyal süreçlere, güç hiyerarşilerine odaklanmaktadır (Koggel, 2020). Dolayısıyla söz edilen alanlardaki fırsatlar, özgürlükler ve kapasitelerin kullanımı da sosyal olarak belirlemekte ve kültürel olarak konumlandırılmaktadır. Bu noktada yapabilirlik yaklaşımına felsefi katkılarıyla bilinen Martha Nussbaum (2000) cinsiyete dayalı yoksulluğun nedenlerine, yoksulluğu sürdüren toplumsal ve yapısal koşullara cinsiyet eşitsizliği merceğiyle yaklaşmanın önemine işaret etmiştir.

Toplumlar baskın erkeklik ve kadınlık modelleri oluşturarak her iki cinsiyeti, inşa edilmiş kapasiteleri temelinde farklı rollere ve sorumluluklara atamıştır. Emeğin türü ve bu emeğin nasıl bölündüğü cinsiyete dayalı iş bölümünün bir göstergesi olmuştur. Cinsiyete dayalı iş bölümünün özünü ev ve işin mekânsal olarak birbirinden ayrılması ve birini kadının, diğerini erkeğin alanı olarak inşa edilmesi oluşturur (Boris ve Prügl, 1996). Dolayısıyla yaşamın ve hanenin devamı için gereken bakım, yeniden üretim emeği ve piyasa temelli olmayan üretken faaliyetler hane halkının kadın üyelerinin yapabilirlikleri olarak görülmüş (Nussbaum, 2002), annelik kadınların aile dışındaki kamusal rol ve statülerinin üstünde değerlendirilmiştir (Sallan Gül, 2009). Böylece ister hane halkına ister bir aracıya olsun evde yapılan her üretim kadınlığın bir parçası haline dönüştürülerek gizlenmiştir (Atasü Topcuoğlu, 2016). Kadınlığın ev dışındaki bir uzantısı olarak bakım, temizlik gibi düşük nitelik, düşük ücret, daha az sosyal fayda ve sosyal korumadan yoksun işlerde çalışmak kadınların kendilerini var edebildikleri bir alan haline gelmiştir. Ataerkil ilişkiler ve cinsiyet rolleri, kadınların kişisel ve mesleki çıkarlarını seçme ve sürdürme özgürlüklerini, hane içerisindeki karar verme yetisini, hane finansmanı üzerindeki kontrolünü doğrudan etkilemiştir (Bradshaw vd., 2019). Böylece cinsiyet temelli normlar, kadınların yoksullaşmasını tetikleyici bir deneyim olmakta, yoksulluğun yeniden ürettiği eşitsiz koşullar da cinsiyete göre belirlenmiş aile ilişkilerinden refah hizmetleriyle olan ilişkilere değin uzanmaktadır.

Cinsiyet eşitsizlikleri, yoksulluğun hem nedenleri hem de sonuçları açısından belirleyici olmuştur. Cinsiyete dayalı güç hiyerarşileri ve bunların yol açtığı sosyal baskı, kadınların hangi kaynaklara sahip olacağını, bu kaynaklar arasında seçim yapabilme özgürlüğünü doğrudan etkileyerek yoksulluğun üretiminde rol oynamıştır. Yoksullaşma ise toplumsal ve kamusal alandaki tahakküm ve

bağımlılığı geliştirirken aynı zamanda kadınlar arasındaki yüksek yoksulluk oranlarının kaçınılmaz olduğu sosyal koşulları yeniden üretmiştir. Bu kapsamda yoksulluğa cinsiyet ve yapabilirlikler perspektifinden bakmak, kadınların yoksulluğa dair algı ve deneyimlerindeki güç ilişkilerini, stratejilerini ve sosyal yardımların konumunu fark etmeye olanak sağlamaktadır.

Yoksullukla Mücadele Stratejisi: Kamusal Sosyal Yardımlar ve Kadın, Aile, Devlet İttifakı

Sosyal devletin özgün biçimlerinden olan refah devletinin gelişiminde kamu-özel, aile-hükümet, birey-devlet gibi liberal ideolojinin klasik ayrımları bir kenara bırakılmış ve bu alanlar ulusal kalkınma hedefleri açısından ilişkisel bir bütünlük içerisinde değerlendirmiştir. Refah devleti anlayışında, toplumda temel hak ve özgürlüklerini kullanabilecek merkezi yapabilirliklerden (Nussbaum, 2000) yoksun olanlara belirli bir yaşam düzeyi sağlayabilmek için sosyal refah programlarından yararlanma haklarında kurumsallaşmaya gidilmiştir. Refahı geliştirmek ve yoksulluğu hafifletmek kamusal bir görev olarak devlete verilmiş, sosyal yardımlar sosyal bir hak olarak araçsallaşmıştır. Türkiye’de yoksullukla mücadele, sosyal güvenlik sistemi dışında kalan yoksulların ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımlarını ve temel insani ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamak üzere 1970’li yıllardan itibaren yoksulluk yardım bürokrasisi (Sallan Gül, 2009) şeklinde yapılanmaya devam etmiştir. Günümüz sosyal yardımlardaki merkezi teşkilatlanma, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB)’na bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) ve buradaki kaynak kullanımını üstlenen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) tarafından aile, barınma-gıda, engelli-yaşlı, eğitim ve sağlık yardımları olmak üzere nakdi ve ayni transfer şeklinde çeşitlenen kategorilere sahiptir. Söz konusu yardımlardan miktar, süre ve hedef bakımından ayrılan Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (SED)¹ ise Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM)’ne bağlı olarak aile-çocuk refahı odağında sunulmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen kamusal sosyal yardımlardan faydalanma, kategorik olarak belirli dezavantaj biçimlerini (engelli, yaşlı, eşi vefat etmiş kadın gibi) hedef alan, gelir testine tabi yöntemlere göre belirlenmektedir. SED hizmeti ise ekonomik yoksunluk nedeniyle korunma ihtiyacı oluşabilecek çocuk adına, genellikle aile refahını sağlayan kadına, kamusal bir görev üstlenen anneye verilmektedir. Eğer kadınlar yardım hizmetlerinin asıl tüketicileri (Connell, 2022) olarak değerlendiriliyorsa kamu politikası ile cinsiyet temelli temsiliyet arasındaki gerilim ve çelişkilerin incelenmesi gerekmektedir.

¹Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin 6. maddesi, bu hizmete ilişkin başvuru koşullarını içermektedir. 6/1-a,b,c,ç maddeleri, özelleşmiş yoksunluk kriterlerini açıklasa da hizmet modeli genel anlamda ekonomik yoksulluk nedeniyle korunmaya muhtaç duruma düşebilecek çocukları aile ve yakın çevre yanında desteklemeyi içeren, çocuğun bakım ve korunmasının sağlanacağı aile üyesine, genelde annelik rolüyle kadına, sağlanan sosyal hizmet modelidir. Ekonomik yardım miktarı, çocuğun öğrenim durumuna göre belirlenmekte ve aynı haneden en fazla iki çocuk adına ödenmektedir. Araştırmanın yürütüldüğü 2021-2022 yılları arasında tek çocuk adına ödenen ortalama miktar 2.337,31 TL’dir. Ocak/2025 yılı itibarıyla bu miktar ortalama 6.172,37 TL şeklinde güncellenmiştir. SED hizmeti, ailelerin güçlendirilmesini hedefleyen ekonomik yardımın yanı sıra psikososyal desteği de içermektedir. Başvuru süreci; gelir testinin yanında meslek elemanının sosyal inceleme raporu, komisyon kararı, ödemeye yetkili makamın onayını içermektedir. SED hizmetinden faydalanması uygun görülen aile üyelerinin hizmeti amacına uygun kullanma durumları, meslek elemanları tarafından 3-6 aylık periyotlarla takip edilmektedir.

Kimliğin bir toplumsal ilişkiler dinamiği olarak kurulmasının, toplumsal çıkarların oluşumundan, kurumların işleyişinden ve iktidarın seferberliğinden etkilenmesi kaçınılmazdır (Connell, 2022). Devlet kimlikleri, kurgulanmış deneyimlerin nesnesi şeklinde mikro parçalara bölerek örgütleyen bir iktidar işlevi görür (Butler, 2020). Bu yolla kimliklerin siyasallaşması, cinsiyetin kültürel söylemlerinin içeriğini belirler. Doğum, ölüm, cinsiyet gibi bedensel özellikler hukuki ve politik meselelerin konusu haline geldiğinde (Foucault, 2019) beden “siyasi olarak imlenip sürdürülen bir dizi bireysel ve toplumsal sınır” (Butler, 2020) olarak heteroseksist devlet yönetiminin merkezi olur. Hem cinsiyet hem de toplumsal cinsiyet için geçerli olan erkek/eril ve kadın/dışıl kimliklere dair ikili çerçeve, eril ve heteroseksist baskının iktidar rejimlerini pekiştirip doğallaştıran düzenleyici kurgular olarak işler (Butler, 2020). Arzunun heteroseksüelleşmesi, cinsel kutuplaşma yoluyla üremeye hazır olma anlamına gelir. Bir anlamda üreme, yaşamı üreten emek etkinliklerinin; yaşamın, toplumun ve kapitalist sistemin devindirici gücü demektir (Dorlin, 2023). Dışi bedenin her şeyden önce üreme işlevi açısından nitelendirilmesi kadın bedenini, emeğini ve gücünü ataerkil bir sömürü alanına dönüştürmektedir. Temeli aile olmak üzere devlet, din, ekonomi gibi yapıların eril iktidar üzerinden işlemesi, kadın bedenini, zamanını ve yaşamını disipline eden mekanizmalara dönüşmektedir (Davis, 2019).

Devlet temelli eril bakış açısının yeniden üretilmesinde başrolü şüphesiz aile oynamaktadır. Bourdieu (2019)’ya göre “cinsiyete dayalı iş bölümü, bu bölümün meşru temsiliyeti ve medeni durumu tarif eden kurallar, hukukla güvence altına alınmış ve dile nakşedilmiş halde, aile içinde yaşanmaktadır”. Ona göre toplumsal düzenin temel birimi olan ailenin gündelik varoluşunu yönetmek ve düzenlemekten sorumlu olan, onaylayan ve katmerlendiren ataerkil devlettir. Bu nedenle kadınlar üreme yoluyla hem devletin bekasında sorumluluk almaları hem de onun sağladığı fayda ve hizmetlerin birincil alıcıları olmaları nedeniyle ağırlıklı olarak sosyal devlet ile ilişkilendirilmiştir.

Türkiye’nin sosyal devlet anlayışına kadın merceğinden bakıldığında refah dağıtımının, devlet ya da piyasa tarafından sağlanması gerekirken (Esping-Andersen, 2011) aile bir refah sağlama kaynağı olarak görülmüş, burada kadına yüklenen bakım, yeniden üretim ve dağıtım rolleri sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri gibi temel kamu hizmetlerindeki boşlukların doldurulmasında kullanılmıştır. Nitekim Ferrera (2006) refah sınıflandırmasında Türkiye’nin de içinde yer aldığı Güney Avrupa Modelini, aile ve yardım temelli sosyal desteklerin öncü olduğu telafi ve tazmin edici bir devlet koruması şeklinde tanımlamıştır. Aile içinde kadın tarafından üretilip sunulan refah hizmeti yetersiz kaldığında ise devlet, sosyal yardımlar vasıtasıyla varlığını hissettirmektedir.

Refah devletinin cinsiyet körü değil, cinsiyetli bir devlet oluşunu çift yönlü bir asimetri içinde kuran Shaver (1989) yardımların sunumunda kadınların konumunu incelemiş, devletin ekonomik katkı ve vergi sisteminde kadınları bireysel yurttaşlar olarak konumlandırırsa da yardımları ancak birinin ‘annesini, eşi veya dulu’ olarak yeniden dağıttığına dikkat çekmiştir. Böylece kadınlar ancak bakım ve yeniden üretim rollerini araçsallaştırarak sosyal yardımlara erişebilmiştir (Makal ve Toksöz, 2015). Nitekim kadınların harcamalarını aile üyelerinin ihtiyaçlarını gözeterek yapmaları, sosyal yardımların

kadınlara verilmesinin temel nedeni olmuştur (Hatiboğlu Eren, 2018). Bu çift yönlü okumanın diğer ucu ise sosyal yardımların, kadınlar üzerine fazladan ücretsiz emek yüklemesi ve bu yolla cinsiyete dayalı iş bölümü ile cinsiyet eşitsizliklerinin pekiştirilmesi olurken bu eşitsizliklerin istikrarının denetlendiği bir alan da açılmıştır. Sosyal yardımlar, kadınların emek piyasasından dışlanmasını ön kabul sayarak ev içi işi yeniden şekillendirmekte ve yardım görevlileri gibi profesyonel uzmanlarla ev içine müdahale için araç sağlamış olmaktadır (Garrett, 2021). Bu açıdan sosyal hizmet gibi doğrudan kamuyla ilişkili meslekler, sosyal yardımlar ile kadın emeği, yaşamı ve aile refahına müdahale eden, gözetleyen ve denetleyen rızaya dayalı bir otoritenin dışlisi olabilmektedir. Olanaksızlık içinde kapısını devlete açmaya hazır hale gelen (Canbulut, 2017) yoksul kadınlar ise Sennett (2021)'in ifadesiyle kendilerini yönetme gücünü eril iktidarın eline teslim etmektedir. Devletin, gücün dolaylı kullanımındaki işlevine dair bu hatırlatma (Bourdieu, 2019), eril iktidarın soyut ilişkilerin gelişmesine derinden karışmış durumda olduğunu görebilmek içindir (Shaver, 1989). Bu açıdan yoksullukla mücadelenin sosyal yardımlarla ilişkileneceği, bu ilişkilerin ataerkil eşitsizlikleri sürdüren bir mekanizmaya dönüşebileceği eleştirilmiş (Razavii, 2009), yoksul kadınların bu ilişkilerden özgürleşebildiği, yaşamları üzerinde karar verme ve kamusal alana katılabilme kapasitelerini geliştirebilecek etkinliklerin gerekliliği ortaya çıkmıştır (Kabeer, 2015).

YÖNTEM

Kadınlar, “kadınlığa dair rol ve sorumluluklarında yoksul olmayı ve sosyal yardım arayıcılığıyla yoksulluk ile mücadele etmeyi nasıl deneyimlemektedir” sorularından yola çıkan bu araştırma, nitel yöntemle tasarlanan fenomenolojik bir araştırmadır. Creswell (2013)'e göre fenomenolojik çalışma, “neyin nasıl deneyimlendiğini ve bu deneyimlerin özünün tartışıldığı betimleyici çalışmalardır.” Araştırma kapsamında, kadınların temel haklar olan beslenme, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal yaşam üzerinden şekillenen gündelik yaşam deneyimleri ve baş etme yöntemleri derinlemesine incelenmiştir.

Araştırma Özneleri

Araştırmanın öznelerini, sosyal yardımlardan bir yıl ve daha uzun süre faydalanan yoksul kadınlar oluşturmaktadır. Birbirinden farklı koşullarda yaşayan kadınların yoksulluk deneyimlerinin, baş etme yöntemlerinin ve sosyal yardımlardan faydalanma sürecinde yoksulluk yaşantılarının nasıl biçimlendiğinin anlaşılabilmesi için, amaçlı örnekleme yönteminin içinde yer alan maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu kapsamda bir sosyal hizmet merkezinden hizmet alan kadınların dosya bilgilerinden, meslek elemanlarının bilgi ve gözlemlerinden hareket edilerek 15 kadın katılımcı ile görüşmeler tamamlanmıştır.

Katılımcılar kendi gelirlerinin yanı sıra SED hizmeti, SYDV tarafından sunulan sosyal yardımlar, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının aynı ve nakdi hizmetlerinden faydalanmaktadır. SED hizmeti görece sürekli (bir yıl ve uzun süreli) bir yardım iken diğer sosyal yardımlar dönemlik/süreli

kullanılmaktadır. Genellikle bu yardımlarla belirlenen ve geçici işlerden elde edilen kazançlarla değişen aylık ortalama hane geliri 2.500 TL'dir.

Tablo 1: Katılımcı Kadınların Sosyo-Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Yaş	Medeni Durum	Eğitim ve İş Durumu	Çocuk Sayısı	Faydalanan Sosyal Yardımlar
MS	38	Evli (ayrı yaşıyor)	İlkokul Mevsimlik tarla, temizlik işleri, örgü örüp satma	3	SED
BN	47	Boşanma sürecinde (ayrı yaşıyor)	İlkokul Günübirlik merdiven silme	1	SED, SYDV- kira ve eğitim materyali yardımı
TH	43	Evli	Ortaokul Çalışmıyor	4	SED, Kaymakamlık-gıda yardımı
KS	38	Boşanma sürecinde (ayrı yaşıyor)	İlkokul Gündelik temizlik	2	SED, SYDV- eğitim materyali yardımı Belediye ve Kızılay-gıda yardımı
AN	40	Evli (ayrı yaşıyor)	Ortaokul Gündelik temizlik	4	SED, SYDV-yakacak (kömür), şartlı eğitim yardımı, elektrik tüketim desteği
UÖ	37	Boşanmış	İlkokul Dantel, oya yapıp satma	1	SED, SYDV- eğitim materyali yardımı, Atma Ver Derneği-gıda, kıyafet, eşya yardımları
GE	39	Boşanmış	Lise Çalışmıyor	2	SED, Belediye-kömür yardımı
SG	35	Evli	İlkokul Çalışmıyor	3	SED, SYDV- elektrik tüketim desteği, eğitim materyali yardımı Belediye-gıda yardımı
AÖ	33	Boşanmış	Ortaokul Çalışmıyor	3	SED, SYDV- eğitim materyali, şartlı eğitim yardımı, elektrik tüketim desteği, Belediye-gıda yardımı
GH	35	Evli (ayrı yaşıyor)	İlkokul Mevsimlik tarla işleri	3	SED, SYDV- yakacak (kömür) yardımı
TZ	45	Evli (eş cezaevinde)	İlkokul Mevsimlik tarla işleri, tütün sarıp satma	2	SED, SYDV- eğitim materyali yardımı, aile yardımı (eş cezaevi) elektrik tüketim desteği, Belediye-gıda yardımı
AF	36	Boşanmış	İlkokul Oyuncak bebek örüp satma	2	SED, SYDV-tek seferlik nakdi yardım, eğitim materyali yardımı, Atma Ver Derneği-nakit ve eşya yardımı
BÖ	36	Boşanmış	Lise Çalışmıyor	3	SED, SYDV- elektrik tüketim desteği, eğitim materyali yardımı, şartlı eğitim, sağlık yardımı, Kaymakamlık-nakit ve gıda yardımı
AS	37	Boşanmış	Ortaokul Çalışmıyor	3	SED, SYDV-elektrik tüketim desteği
DE	38	Boşanmış	İlkokul Tütün sarıp satma	4	SED

Derinlemesine Görüşme Süreci

Katılım rızası alınan kadınlar ile yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla gerçekleştirilen görüşmeler, Kasım 2021-Ocak 2022 tarihleri arasında yapılmıştır. Planlanan görüşmelere başlamadan önce çalışma evreninin niteliklerini karşılayan 4 kadın ile pilot uygulama gerçekleştirilmiş, böylece görüşme sorularının çerçevesi gözden geçirilmiştir. Son haliyle yarı yapılandırılmış görüşme formu yoksulluk algısı, deneyimi ve baş etme yöntemleri ile sosyal yardım sürecinin değerlendirilmesini içeren üç ana bölümden oluşturulmuştur. Derinlemesine görüşmelerde ‘doğgunluk noktasına ulaşma’ (Neuman, 2008) aranmış olup birbirine benzeyen yanıtların alınmaya başlandığı düşünüldüğünde elde edilen bilgiler göz önünde bulundurularak katılımcı sayısına karar verilmiştir.

Görüşmeler, kadınların kendilerini güvende hissedebilecekleri bir ortam olarak nitelendirdikleri ikamet adreslerinde yüz yüze yapılmış, böylece analiz sürecinde yaşamsal mekân, gündelik ilişkiler, duygu ve düşüncelerin bedene yansması gibi gözlem notlarının kullanımı elverişli olmuştur. Ortalama 1 saat 40 dakika süren görüşmeler, yazı ile kayıt altına alındığından bu durum görüşme sürelerinin iki saati aşmasına neden olmuştur. Görüşmelerin dökümleri, görüşmenin hemen ardından araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerin planlanması ve sürdürülmesinde; duygu ve düşüncelerini ifade etmede çekimser olan, deneyim paylaşımının örseleyici olabileceğini düşünen kadınların varlığı, kadınların bakım sorumlulukları ve gündelik işleri arasında uygun bir takvim oluşturulması ve bu takvimin pandemi koşullarına göre belirlenmesi gibi hususlar, araştırmacının bazı sınırlılıklarını oluşturmuştur.

Analiz Süreci ve Raporlama

Araştırmadan edilen veriler, kod ve kategorileri keşfetme, kategoriler arasında ilişki kurma ve temalara ulaşma biçiminde tematik analiz yöntemiyle (Neuman, 2014) analiz edilmiştir. Görüşmeler ve gözlemleri içeren saha notları ön analiz şeklinde tekrar tekrar okunarak kategorize edilmiş ve her bir görüşme metni açık kodlama şeklinde kodlanmıştır. Elde edilen kodlar, araştırma soruları çerçevesinde benzerlik ve farklılık gösteren yönleriyle ele alınmış, kodlar kendi içerisinde araştırmacının amacıyla ilişkili olarak kategorileştirilmiştir. Ana ve alt temalar, tümevarımsal olarak oluşturulmuş, genelleme amacı gütmeksizin alan yazını doğrultusunda yorumlanmıştır. Tüm bilgi ve gözlemleri bütünsel şekilde analiz edebilmek için MAXQDA 2020 Nitel Analiz Programı kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırma bulguları iki ana tema altında incelenmiştir: birinci temada yoksul kadınların beslenme, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal yaşam üzerinden şekillenen gündelik yaşam deneyimleri ve baş etme yöntemleri incelenmiş, yoksulluk, cinsiyet ve yapabilirliklerin etkileşimi üzerinde durulmuştur. İkinci temada ise, yoksullukla mücadele aracı olarak sosyal yardımlara yüklenen anlamlar

incelenmiş, bu yardımların yoksulluk deneyiminde meydana getirdiği değişim, cinsiyete duyarlı refah devleti bağlamında değerlendirilmiştir.

1. Kadınların Yoksulluk Deneyimleri: Cinsiyet Sınırlarında Yapabilirlikler ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri

Yapabilirlikleri cinsiyet eşitsizliği merceğinden okuyan Nussbaum (2011) özel alanlarda işleyen kararların, normların ve ilişkilerin kamusal alanlara katılım kapasiteleri üzerinde doğrudan etkisi olduğunu belirtmiştir. Hane içindeki cinsiyet ilişkileri kimin iyi beslendiğini, kimin eğitimi olduğunu ve kimin sağlık hizmetlerine erişebildiğini belirlemektedir (Nussbaum, 2000). Bu temada kadınların gün içerisinde beslenme, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal yaşama ilişkin yaşantılarını paylaşımları istenmiş, yoksul kadınların kesişimsel sorunları ve bu sorunlara karşı geliştirdikleri stratejiler ele alınmıştır. Yoksul kadınların temel gereksinimlere erişim yolları ve bu yolları açan geçim stratejileri, gündelik yaşam pratikleri üzerinden anlaşılmasına çalışılmıştır. Hane içerisindeki bakım, yeniden üretim ve piyasa temelli olmayan üretken faaliyetler, düşük gelirli kadınların toplumsal ve ekonomik davranışlarının belirleyicisi olmuş, temel gereksinimlere erişmek üzere kullanılan geçim stratejileri kadın emeğinin gizlendiği bir alanı temsil etmiştir.

Gıda Güvencesizliğinde Açlık ve Yokluk Stratejileri

Kadınların beslenmeye dair gündelik yaşantılarında temel besin malzemelerine erişemedikleri, her gün benzer besinler ile yetersiz şekilde beslendikleri, açlığı ve yetersiz beslenmeyi olağanlaştırdıkları, kadınların ebeveynliklerini sorgulayarak yoksulluğu çocuklarına aktardıkları düşüncesiyle çoğu zaman suçluluk hissettikleri, yapabilirliklerini ev içi sorumluluklarıyla özdeşleştirerek yaratıcılıklarını bu alanda kullanmaya çalıştıkları bulgulanmıştır.

Mesela gidip bi tavuk alıyorum o tavuğu böldürüyorum ya da eve gelince kendim bölüyorum mesela üç çeşit yemek yapmak için ayırıyorum onun vitaminlerini alsınlar diye öyle. (AÖ, 33y, boşanmış)

...Ben her şeyden kısıyorum, yiyeceklerden olsun az yaparım kalmasın ziyan olmasın dökmüyorum. Ben hiçbir şeyi fazladan yapmıyorum. (SG, 35y, evli)

Birbirinden ayrıışık öğeleri bir araya getirerek elverişli anlar yaratmaya çabalayan kadınlar, De Certeau'nun (2009) ifadesiyle kendi çıkarlarına kullanabilecekleri fırsatları yakalayabilmek üzere eylemde bulunurlar. Yoksul kadınların olanağı içinde kalan eylemler, sınırları son derece dar olan idare becerisi geliştirmek (Bora, 2002) ve var olanı annelik kimliğinden doğan yaratıcılıkla kullanılabilir olana dönüştürmek olmuştur. Bu araştırmada olduğu gibi çoğu tek ebeveyn olan kadınlar, yoksulluk çalışmalarında özel bir kategori olarak incelenmiş, hatta 'yoksulların en yoksulu' olarak dikkat çekilmiştir (Buvinic ve Yousseff, 1978 akt; Kabeer, 2015). Tek ebeveynli hanelerin çoğunluğu kadınlar tarafından yönetildiğinden (Elliott vd., 2015) bu ailelerdeki yüksek yoksulluk riski cinsiyet eşitsizliğinin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Yoksul kadınların çoğu zaman elindeki tek kaynak olan fiziksel emeğin üzerinde ne ölçüde hakimiyet kurulabildiği, emeğin geçimlerini sağlamak

ve hane üyelerine bakmak arasında nasıl pay edildiği tek ebeveyn kadınları yoksulluk riskiyle yüzleştirmiştir. DE'nin aktarımında olduğu gibi katılımcılar, çocuklarının refahını önceliklemiş, onların gereksinimleri söz konusu olduğunda fedakarlıklarını vurgularken 'yoktan var etmek' ifadesini kullanarak anneliğin sağlayıcı rollerine atıfta bulunmuşlardır.

Valla çocukları okula gönderdikten sonra ben kahvaltı yapmıyorum şahsen. Çocuklar ordayken anne hadi sen de yap, onun bi parçasını atıyorum ağzıma falan. Kahvaltıyla yemekle aram pek yok. Ben yaparım, çocuklar yerkene ben onlara baka baka ne biliyim doyuyo içim. (DE, 38y, boşanmış)

Özünde çelişkili bir mesele olan annelik ideolojisi (Douglas ve Michaels, 2004), orta sınıf normlarından doğan ancak yalnızca orta sınıf kadınları değil bütün kadınları hedef alan bir ideolojidir (Bourdieu, 2015). İdeolojinin temeli, annelerin her şeyden önce çocuklarına bakım vermek ve onları yetiştirmek için yoğun bir şekilde zaman, para, enerji ve duygusal emek harcamaları gerektiği üzerine kuruludur (Hays, 1996). Annelik normları cinsiyet eşitsizliğinin yanı sıra sınıf, beden, yaş gibi kesişen gerçeklikler tarafından şekillendirildiğinden (Schmidt vd., 2019), iyi annelik pratikleri sınıfsal farklara dayanan çeşitli yapabilirlik biçimleri oluşturmuştur. Annelikleri kimliklerine işleyen yoksul kadınlar, çocuklarını kendi mücadelelerinden ve dış dünyada karşılaştıkları dezavantajlardan korumak için çaba sarf etmekte, çocuklarını yetiştirmelerini zorlaştıran ekonomik yoksunlukta geliştirdikleri 'idare becerilerini' iyi anne olma yolunda kullanmaktadır.

Maaşım (SED hizmeti) yattı mı çıkıyorum burdan, taksitlerimi yatırıyorum, 150 milyon para harcıyorum bir aylık evimin erzağını, ihtiyacını alıyorum...Mesela şu anda benim evimde portakal var ama kendim olsa almazdım o portakal fuzuli yere bana. Ama oğlan küçük işte görünce istiy o pazarda her şeyi istiy o. Sırf o istedi diye...Alırsam 3 tane muz dilip saklıyorum buzlukta onları art arda yiyip bitirmesin diye, her gün bir tane koyuyom masanın üstüne tabağa. Uyandığında görüy o seviniyo. Keşke her gün yedirebilsem hani her gün tane yedirebilsem ama yapamıyorum...Zaten ben yemiyom... (UÖ, 37y, boşanmış)

İyi annelik standardına ulaşma ve kaynakların eksikliği arasında çelişki yaşayan yoksul kadınlar, annelik davranışlarını ayarlama pratikleriyle meşgul olmuşlardır. UÖ'nün olumlu anne imajı, 'yemek işleri' veya 'gündelik bakım işleri' aracılığıyla sergilenmeye çalışılmış, bu alanyazında yoksul kadınların annelik pratiklerini yerine getirmek için kullanabildikleri yapabilirlik alanlarını temsil etmiştir (Parsons vd., 2021; Schmidt vd., 2023).

Araştırma kapsamında yoksullukla mücadele stratejileri, alternatif eylem planlarının bilinçli değerlendirilmesi (Long, 2001; Şahin, 2018) olarak ele alınmış olup faile ve onun dönüştürücü gücüne (Rosas, 2002) vurgu yaptığından önemsenmiştir. Burada yapıların yoksulluk yaratan koşulları karşısında pasif bir aktör yerine, seçimleri tamamen özgür olmasa da dirençte bulunan aktif bir aktöre vurgu söz konusudur. Araştırma, yoksulluk gibi yapısal kısıtlarda, aktörler tarafından

geliştirilen stratejileri, tercihleri ve yapabilirlikleri ‘verili koşullara göre yapılandırılmış’ bir çerçevede ele almaktadır. Bu açıdan yoksul kadınlar; yalnızca temel besinleri satın alarak, ev içi emeği geçimlik mallara dönüştürerek, temel tüketim mallarının ikamesini bularak, atladıkları öğünle hane üyelerine yer açarak, gıda malzemelerine aile, arkadaş, market sahiplerinin inisiyatifiyle ulaşarak beslenebilmişlerdir. Nitekim kadınlar, çocuklarına göre gıda erişimini yönetebilseler de bu tüketim, sınırlı bir erişim ve pazarlık gücüne bağlanmış, kadınlar ve çocuklar arasındaki akut gıda güvensizliği (FSIN, 2024) ulus ötesi kaygının uyandığı bir alan olmuştur.

...Kuru gıdalar verdilerdi onları pişiyorum. Görüncem, arkadaşlarım ne biliyim böyle ev makarnası olsun, pirinç olsun bir şeyler getirip veriyorlar. Daha çoğunlukta da arkadaşlarım çağırıyo beni kahvaltıya. Allah razı olsun diyom ya çevrem çok iyi. Kahvaltıdan sonraki öğünüm hiç belli olmuyor. Onun saati suuti yok ya da akşam yemeğine kadar aç kalıyorum, öğlen yemeği diye bir şey yok. Geçen gün arkadaşım diyo bi şeyler yiyelim...Valla benim canım çoktandır döner istiyor dedim. Arkadaşım hemen döner ısmarladı öyle denk gelirse (ağlamaya başlıyor).(BN, 47y, boşanma sürecinde-ayrı yaşıyor)

Yoksul kadınlar, yapıların ev içi emek, güvencesiz gündelik işler ve sosyal ağlardan oluşan sınırlarında hareket edebilmiştir. Temeli, idare etme ve ötekinin sağlayıcı rolüne bağlanan bu stratejiler, aktörün kapasitesinin eritilmesine ve eşitsiz sosyal koşulların yeniden inşa edilmesine aracılık etmiştir.

Konut Krizinde Yaşamsal Mekânın İnşası

Hane içerisindeki belirli rollerin dağılımı gibi mekanların kullanımı da cinsiyete göre farklılaşmış, ‘gündelik yaşam hakkında anlam üreten mekanizmalardan biri olarak ev’ (Bora, 2017), cinsiyete dayalı iş bölümüyle ilişkili olarak kadınların mekânı olarak görülmüştür (Sancar, 2016). Bu mekandaki pratikler, yoksulluk ve cinsiyet gibi eşitsizliklerin yeniden inşasında görünür olmuştur. Nitekim araştırma özneleri tarafından ev içi mekânın asgari fiziksel koşullara göre düzenlenmesi, buradaki tüketim malzemelerinin kontrol edilmesi, çocuklara yeterli besini ve güvenliği sunabilmesi kadınlık ve anneliğin bir parçası olarak yorumlanmıştır. Bununla birlikte kadınlar barınmaya ilişkin deneyimlerinde tek ebeveynli olarak yeni bir düzen kurma sürecindeki kriz anlarına değinmiş, burada inşa ettikleri evi, kayıpların giderildiği bir güçlenme ve özgürleşme alanı olarak nitelendirmişlerdir. Yanı sıra evin inşasının gündelik pratiklere olan etkisinden bahsetmişlerdir.

Tek odalı bir ev tuttum, fareler her şey vardı içinde İstanbul’da. O kadar bakımsızdı ki. Ben orayı tuttum ama eşyam yoktu. İkinci elciden bir tane çekyat aldım. Konfeksiyondan defolu kumaşları getirip kendime halı yaptım. Çocuklarım taş basmasın diye...Bir tane çekyatta yatıyorduk çocuklarımla. Bu fakirliğin tam dibi işte burası. Bütün kış hepimiz bir yatağın içinde sobanın başında hep böyle geçti. Onlar çok üzülüyorlardı çok üşüyorlardı kışın. Yani yerler fayanstı, ev bakımsızdı, her yerden rüzgâr giriyordu. Ama dedim artık yeter artık dedim ya (gülüyor). Neyimiz eksik hadi

dedim gidiyoz toplanın dedim ben size evde tutcam, eşya da alıcam sizi yaşatıcam dedim çocuklarıma. Ay buraya da geldiler o kadar mutlular ki... Hani sabah erkenden kalkıp kendileri giyiniyorlar, çantalarını düzenliyorlar. Yani hayatları düzene girdi. Onlara hayatı sundum, burası bana saray geliyor gerçekten. (MS, 38y, evli-ayrı yaşıyor)

MS'nin 'aileyi simgeleyen ev, evi ev yapan kadın, evin yuvaya dönüşmesinde anne' ifadeleri, patriarkanın aile kurgusundaki yuvayı yapan dişi kuş rollerinin (Bora, 2021) temsili olmuştur. Katılımcılar için evin anlamını ve tüketim biçimlerini gösteren nesnelerini kurmak (Young, 2005) yoksulluğa rağmen devam eden bir beklenti olmuş, yoksulluk ise bu beklentinin karşılanmasını çıkmaza sokmuştur.

Ev bulma süreci ile başlayan ve ev eşyalarının temin edilmesine kadar etki eden ekonomik zorluklar, barınma koşullarının aktarılmasında etkili olmuştur. Yoksul kadınlar için evin anlamı, fiziksel şartlar üzerinden ele alınmış olup evin küçüklüğü, rutubetli olması gibi ifadeler fiziksel ihtiyaçları görünür kılmıştır. Nitekim öznelerin hanelerinde yapılan görüşmelerde gündelik yaşamı idame ettirebilecek çoğu eşyanın olmadığı, olan eşyaların ise çocuklar özelinde kullanıldığı, kadınların yatak odası olarak salonu gösterdikleri, ısınmadan tasarruf etmek amacıyla tüm aile üyelerinin bir arada yattığı, akşamları elektrik yerine televizyon ışığının kullanıldığı, mevcut eşyaların çeşitli yardım ağlarıyla toplanan kullanılmış eşyalar olduğu gözlemlenmiştir. SED hizmetine başvuru sürecinde sosyal inceleme yapmak amacıyla haneye gelen sosyal çalışmacının yatağın olmadığına ilişkin soru sormasıyla farkındalık kazanan BN ve iki çocuğuyla sığınmaevinden çıkarak düzen kurmaya çalışan AF şu aktarımlarda bulunmuştur:

Sosyal hizmet uzmanı yatak yok mu dediği zaman çok dikkatimi çekti...Benim yatağım 13 seneden beri yok. Böyle çekyat üstünde yatıyorum ben yıllardan beri. Yatağınız yok mu deyince ay dedim hakket bizim hiç yatağımız olmadı ki... (BN, 47y, boşanma sürecinde-ayrı yaşıyor)

...4-5 ay oldu ben bu evi tutalı. Bir yardım grubu var o grubu tesadüfen buldum. Televizyonu biri getirdi, çekyatları biri getirdi. Mesela evde eşya yokken biri çaydanlık getirdi, biri tabak-çanak getirdi. Gardırop yoktu onu da hallettim çok şükür. Biri atmak istiyomuş, ben de dedim kullanırım yeterki dolap olsun. Böyle el birliği ile evimi düzdüler. Eski de olsalar ben mutluyum... Bir tek süpürgemi sıfır aldım. O da zaten baş köşede olmayı hak ediyor (salonun en başında duran süpürgeyi gösteriyor). Oğlum bile dedi anne ilk defa evimize sıfır bir şey girdi. (AF, 36y, boşanmış)

Merkezi devlet anlayışının dini ve geleneksel değerlerle şekillendiği toplumlarda, yetersiz refah sistemi ve kayıt dışı istihdam koşullarının bir getirisi olan gelir dağılımı eşitsizlikleri, çoğu zaman enformel sosyal dayanışma ve geniş aile ilişkileriyle bertaraf edilmeye çalışılmışsa da bu durum yeni ataerkil formların üretilmesine neden olmuştur (Razavii ve Hassim, 2006). Türkiye'de olduğu gibi

neoliberalleşme sürecinde devlet, gücünü yeniden inşa ederken refah hizmetlerine ilişkin sorumluluğu başta aile olmak üzere piyasa koşullarına ve yerel örgütlenme ağlarına bırakmıştır. Aile-akraba yardım ağlarının yetersiz olduğu durumlarda kentlerde kurulan yeni küçük çaplı kolektiviteler doğmuştur (Soytemel, 2015). Araştırma bulguları, yoksul kadınların yoksulluklarıyla mücadele ederken bakım ve annelik rollerinin dengelenebildiği zamanlarda gününbirlik işlere giderek, farklı kişi ve kurumlardan gelen yardımları bir araya getirerek, nakit akışı ve aynı yardımları dengede tutmaya çalışarak, yardımlaşma ağlarını arayarak ve bu ağları genişletmeye çalışarak ilerleyebildiklerini göstermektedir. Seçeneklerin kentin/mahallenin sosyal ve yasal karakteristikleriyle bağlantılı olması öznelerin “yaşam biçimleri arasında tercihte bulunabilme özgürlüğünü” (Robeyns, 2003) daha kötü koşullardan kurtulmak, hayatta kalabilecek kadar bir yaşam alanı inşa etmek şeklinde nitelendirmelerine neden olmuştur.

Barınmanın inşasında boşanma ve yeni bir düzen kurma arayışı, önemli yaşam olayları olarak aktarılmıştır. Boşanmayla etkisi artan ekonomik yetersizlikler, formel ve enformel dayanışma ağlarına bağlılığı arttırmış ve ücretli bir istihdama katılımı zorunlu kılmıştır. Ev içinde ve dışında çalışarak ‘çifte vardiya’ (Okin, 2003) yapan kadınlar için çocuk bakımı ve ev işlerinin ortaklaşa ve hesaplı şekilde yapıldığı komşuluk ilişkileri aranan bir kriter olmuştur. Komşuluk ilişkileri, annelik rollerinin paylaşıldığı ya da rol takviyesiyle bu beklentilerin karşılanabilmesinin sağlandığı bir alan olmuştur. Tıpkı ev içi kurucu rollerde olduğu gibi yoksulluk nedeniyle karşılanamayan cinsiyet beklentileri, ‘annelik rollerinin komünleşmesi’yle karşılanabilir hale getirilmiştir.

Yani bana hiç kimse ev vermedi. Çünkü artık duyuldu benim ev kiramı ödeyemediğim. Bu muhitte ev aramak zorundayım çünkü okul burda hani çevrem iyi kötü burda yani başka bir yerde çırılçıplak kalırım, konu komşusuz da olmaz. Çünkü en azından çocuğumu emanet edebilmeliyim bir yere çünkü sürekli dışardayım...(AN, 40y, evli-ayrı yaşıyor)

Kamusala Güvensiz Giriş: Eğitim ve Sağlık Hizmetleri

Yoksul kadınların kamusal alanı refah hizmetlerine ve yardımlaşma ağlarına ulaşma yoluyla kullandıkları görülürken bu alanın kullanımında dikkat çeken bir diğer etkinlik annelik kimliği üzerinden çocuğun eğitimini takip etmek olmuştur. Özellikle sosyal yardımdan faydalanma koşulunun ve sosyal yardım miktarının eğitime devam eden çocuk üzerinden belirlenmesiyle çocuğun eğitimiyle ilgili temel sorumluluğun yoksul kadına atfedilerek anneliğin gözetim altında tutulduğunu söylemek mümkündür. Hays (1996) düşük gelirli annelerin çocukları için eğitime verdikleri öneme dikkat çekmiş, bu katılımcılar tarafından da desteklenmiştir. Araştırma kapsamındaki kadınlar, kişisel düşük okullaşma deneyimlerini yoksulluğun temel belirleyicisi olarak görmüş, bu nedenle çocuklarının eğitime katılımlarına büyük bir değer atfetmişlerdir. Çünkü çocukları okulda tutmak, okumalarını sağlamak yoksulluk döngüsünün kırılması anlamına gelmiştir.

Çocuklarım okusun, mesleklerini ele alsınlar ben başka bir şey istemiyorum...Herkes desin ki tek başına başardı hani nasıl baktı, büyüttü, başardı hani ne bileyim örnek

olayım istiyorum. Kendilerini kurtarsınlar işte, benim gibi olmasınlar çünkü ben onlara bakıcam diye çok çırpındım. (MS, 38y, evli-ayrı yaşıyor)

Yoksul kadınların çocukları için en iyi eğitim ortamını ve ilişki fırsatlarını sağlayamaması, ideal annelik normlarının uygulanamamasından doğan kişisel bir başarısızlık olarak ifade edilmiştir. Anneler, çoğunlukla kısıtlı olan bütçelerinden okul masraflarını karşılama, okul harçlığına pay ayırma, beslenme hazırlığı yapma, gündelik işlerle eş zamanlı çocuğun bakımını sürdürme ile çocuğu okula gönderme arasında derin bir çelişki yaşamaktadır. Bu durum, yoksul hanelerdeki eşitsizliğin nesiller arası yeniden üretiminde önemli bir rol oynadığını göstermiştir (McLanahan ve Jacobsen, 2015). Diğer yandan eğitimin toplumsal hareketliliği sağlayan, her öğrenciye eşit imkanlar veren bir işlevi olduğu öne sürülse de arka planda işlemeye devam eden güç ilişkileri, örtük olarak nitelikli eğitimin eşitsizliğine hizmet etmiştir.

Anasınıfını tamamlamadı benim oğlum mesela...Neden çünkü biz onun doğru dürüst okul malzemelerini alamadık. Almak için elimdeki telefonu sattım...Çünkü biliyorsunuz öğretmen bir şey istiyor karşılayamıyorsunuz, o zaman çocuğu okula göndermiyorsunuz. Niye? Çünkü orda çocuk mahcup kalacak. Orda üzülüp ağılycağına göndermiyorsunuz. (DE, 38y, boşanmış)

Haftada bir gün bazen işe çağırıyorlar oraya gidiyorum. Kızımı o zamanlarda okula göndermiyorum, ona çok iyi bakıyorlar orada kendimle birlikte götürüyorum... Kızımın mesela beslenmesi bi gün bize ait bi gün okula ait, bize öğretmen şey yazıyo hep böyle ıslak kek yanında süt, poğaça yazıyo listede. Evde malzemem yoktu o gün göndermedim. (KS, 38y, boşanma sürecinde-ayrı yaşıyor)

Katılımcıların birçoğu okulu, sosyal ve mekânsal hareketliliğin mümkün olan tek kanalı olarak gördüğünden çocuklarının eğitim hizmetlerine katılımını teşvik etmek amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Ekonomik yetersizliği okuldaki yetkili kişilerle paylaşarak destek sağlama, SYDV'nin kırtasiye, kıyafet, şartlı eğitim gibi yardımlarından faydalanma, kişisel yardımlaşma ağlarıyla bağlantılanma stratejilerden bazıları olmuştur.

Kızımın öğretmeni demiş ki hani test kitabı alamayanlar olursa bana bildirsin, durumu kötü olanlar falan. Benim kızım da demiş hocam bizim durumumuz sıkıntılı. O da biraz irdeleyince durumumuzu öğrenmiş, öğretmenler kendi aralarında para toplamışlar, beni aradılar işte okula gittim... konuşma yaptılar, parayı verdiler. (AF, 36y, boşanmış)

Ben çocuğu okula gönderemezdim bak ne kitap alabilirdim ne harçlık verebilirdim. Benim kızımı okula arkadaşlarım gönderdi, parasını onlar ödüyorlardı. Hala çocuğun okul harçlığını komşum veriyo. Dün akşam bile kızıma dur dedi al okul harçlığı dedi çıkarttı harçlık verdi. (BN, 47y, boşanma sürecinde-ayrı yaşıyor)

Burada, yukarıda bahsi geçirilen örtük eşitsizlikleri açmak gerekir. Bourdieu'ya göre eğitim sisteminde bulunan kültürel ve düşünsel kodlar, üst sınıfın habitusuna yakındır (Bourdieu ve Passeron, 2014). Yoksul çocuğun yediği şey hatta yeme şekli, eğitime ilgisi, bu ilgiyi pratiğe dökme şekli, kültürel sermayeye sahip bir öğretmen ile bu sermaye ve ekonomik sermayeden yoksun olan öğrenci arasındaki karşılıklı ilişki eğitim alanındaki sosyal eşitsizliğin sürekliliğini sağlayan bir araç (Swartz, 2015) olmuştur. Böylece eğitim sistemi, alt sınıfların ayıklanmasında bir elek görevi görmüştür. Birbirinden ayırıştırılan ve kategorize edilen alt sınıf öğrenciler, hiyerarşik düzenin devam ettirilmesi ve hâkim sınıfın yararının gözetilmesi amacıyla 'fırsat eşitliğine' yönlendirilmiştir (Bourdieu ve Passeron, 2015). Fırsat eşitliği, AF'nin ifadesinde olduğu gibi, enformel dayanışma modeliyle sağlanabildiğinden, eğitimde yer alan eşitsizlikler hâkim sınıflar için üstünün örtülmesine, alt sınıflar için damgalayıcı süreçlerin tetiklenmesine neden olmuştur. Yanı sıra alt sınıflar için yapabilirlikler, toplulukların iradesine bağlanmış, bu durumda yoksulluğun nesiller arası aktarımı kaçınılmaz olmuştur.

Temel gereksinimlere erişim bağlamında yoksul kadınların kamusal alanı kullanımında dikkat çeken etkinliklerden bir diğeri sağlık hizmetlerine erişim ve bu yolda geliştirilen stratejilerdir. Yoksul kadınlar için sağlık, ekonomik bir mesele olmuştur. Hastalık; işgücünü azaltan, sağlık hizmeti maliyetini artıran, bakım ve annelik rollerini sekteye uğratan bir durum olarak ele alınmıştır. GH *"biraz da uğraşıyoruz hastalanmamaya (gülüyor)"*, BÖ *"zaten hastalansam da hastaneye gitmeyi hiç istemiyorum. Çocukları yalnız bırakamam."* diyerek sağlık ve hastalığı kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Benzer şekilde kadınlar, kendileri adına para harcamak zorunda kalmamak için tıbbi tedaviye alternatif yollar geliştirirken, çocukları için sağlık hizmetlerine erişimi önceliklemişlerdir.

Hasta olmamak için uğraşıyorum işte hasta oldum diyelim kendim bitki çayıydı, karışımlarla kendimi iyileştiririm hastaneye gitmemek için. Ama çocuklar hasta olduğunda tabi ihmal etmiyorum illa götürürüm hastaneye. İlaçların da işte bazısını...
(AÖ, 33y, boşanmış)

Araştırmaya katılan kadınların çoğu genel sağlık sigortasıyla (eski adıyla yeşil kart) sağlık hizmetlerine erişebildiklerini fakat ekonomik yetersizlik nedeniyle ilaçları alamadıklarını ifade etmiştir.

E muayene olduk tamam da ilaç alamadıktan sonra o hastalık nasıl iyileşecek. Bilmiyorum yani Allah hasta etmesin bizi. Bak çocuklar hasta olmasın diye kombi yakıyorum napıyım...İlacı versem de çok para doğalgaza versem de çok para öyle işte. Keşke ilaçlar da ücretsiz olsa sağlık bu sonuçta. (AÖ, 33y, boşanmış)

Araştırma bulgularına göre kadınlar sosyal statü, yoksulluk ve sağlıksız olma arasında doğrudan bağlantı kurmuştur. Yoksul oldukları için kötü kalitede bir tıbbi bakımla yetinmeleri gerektiğine ikna olmuş halde, bireysel ve anlık olarak stratejiler bularak sağlıklı olmanın gereklerine ulaşabildiklerini ifade etmişlerdir. BÖ, otizmlili çocuğunu otobüse binecek parası olmadığı için hastaneye götüremediğini, ilaçları alamadığını yine de çocuğunun bakımını aksatmamak için *"ailemin yakasına*

yapışıyorum, arkadaşlarımın yakasına yapışıyorum” diyerek borçlandığını ifade etmiştir. SG, hane üyelerinden birini sağlık hizmetinden faydalandırıp tedavi şekline dair öğrendiği bilgiyle tüm ailenin iyileşmesini sağladığını, TZ ise hanedeki sosyal güvenliğe sahip bireyi kullandığını ifade etmiştir.

Yani bazen çocuklar hastalandığında bir kişiyi doktora götürüyorum...doktora da anlatıyorum durumu ‘hocam evde çocuklar var, onlarda hasta ona göre ilaç yazar mısınız’. Anlıyorlar hepsi yazıyorlar Allah razı olsun. Onlar yazıyor da biz parayla alamıyoruz ki...(SG, 35y, evli)

Eşim yeşil karttan faydalanmıyor onun ilaçlarını alamıyoruz. Ben eczaneye kendi üzerime yeşil kartın üzerine yazsam diyorum o parayı alabilir miyiz, o da alabilirsiniz diyor. Sağlık ocağına gidiyoruz Allah aile hekimimizden razı olsun, yani doğruyu söylüyorum ben...Öyle olmazsa geçinemeyiz. Mesela bi ilaç yeşil karta geçmediğinde işte biz o ilacı alamıyoruz. (TZ, 45y, eşi cezaevinde)

Temel gereksinimlere erişmek üzere kadınlar tarafından geliştirilen pek çok strateji, kökeninde ‘yoksulluğu açıklamak, göstermek, itiraf etmek’ ile karakterize olmuştur. Onlar, geçinememeyi cinsiyet kimliklerinin sarsılması olarak yaşamamakta (Sallan Gül, 2005) aksine geçinememenin yükünü üstlenerek kaynakların yokluğuyla idare etmeyi kadınlıklarının bir parçası olarak görmektedir. Diğer yandan görünürde resmi eşitliğe dayanan sağlığa erişim, hizmet sağlayıcıların inisiyatifi sınırlarında gidip gelen bir yapabilirlikle mümkün olmuştur. Yapabilirlikler sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel yapılar tarafından şekillendirilmiş (Sewell, 1992), güçlenme ve özgürleştirmeye dayalı olmayan bu yapılar, ancak orta sınıf egemen bir grubun faydasıyla olanaklı hale gelmiştir.

Yoklukta Sosyalleşme: İlişkisel ve Mekânsal Daralma

Temel gereksinimlere erişimin son kısmında kadınların iş ve ev dışındaki etkinlikleri üzerinden sosyal yaşama katılımları analiz edilmeye çalışılmıştır. Zaman kullanımı ve bu kullanımdan sosyalleşmeye ayrılan pay, ekonomik boyutun yanı sıra cinsiyet boyutuyla da gündeme gelmiştir. Kadınlar için ev ve bakım işleri, gündelik yaşamın en sıradan ve tekrarlanan faaliyeti (Felski, 2000) olmuştur. Bu nedenle ücretli, ücretsiz ve duygusal emek, harcanan zamandan büyük pay alırken öz bakım, boş zaman, sosyal ve politik alanlara katılım kısıtlanmıştır. Bu durum TZ tarafından “*zaten boş vakit de olmuyor illa bir iş oluyor kadının evin içinde.*” şeklinde ifade edilmiştir. Gündelik tekrarlanan ev içi sorumluluk, evin sınırları içinde geçirilen zamanı arttırmış, bu durum kadınların evle daha sıkı bağlar kurmalarına yol açmıştır (Tuncer, 2015). Elbette bu durum yoksulluğun getirdiği çeşitli engel ve baskılardan da bağımsız değildir. Araştırma kapsamında sosyalleşmenin evden dışarıya doğru açılan mekân ve ilişkileri temsil etmesi beklenirken bu durum yoksul kadınlar için evin bir sosyalleşme mekânı halini aldığını göstermiştir.

...Dışarlarda değil evlerde görüşüyoruz. Çok öyle dışarı mışarısı yok evlerde, Diyorum ya yiyeceğini de alır gelirler.... (BN, 47y, boşanma sürecinde-ayrı yaşıyor)

Hiç arkadaşım yok, güvenmiyorum kimseye. Genelde çocuklarla beraberiz. Her şeyi yapmaya çalışıyoruz ama evin içinde, top bile oynuyoruz evin içinde. (MS, 38y, evli-ayrı yaşıyor)

Toplumsal yaşama katılımda cinsiyet ve yoksulluk ilişkisel bir zeminde değerlendirilmiş, sosyalleşmenin tüketimle mutlak iş birliği içerisinde olduğu vurgulanmıştır. Bu ilişki yoksulluğu bedende ve yaşamsal mekânda somutlaştırmış, bireyin hareket alanını belirlemiştir. UÖ'nün aşağıdaki ifadesi, Leyla'nın Kardeşleri (2022) filminde geçen bir ifadeyi hatırlatmıştır: *'tüm zenginler birbirini tanır çünkü sayıları az. Yoksullarsa birbirini tanımıyor ama kılıklarından ayırt ediliyorlar.'*

İşte ne derler ona para olmayınca ne sosyal faaliyetin oluyo ne dışarı millete uyup çıkabiliyon. Millet böyle kafelere gidiyo ben daha hiç gitmedim öyle yerlere gidemem de zaten öyle yerlerde giyecek güzel eşyam yoktur, öyle ayak uydurmaya bir şeyim yok yani. Ne çocuğuma giydirmeye çok yeni bir şeyim var ne de benim...(UÖ, 37y, boşanmış)

Ne bileyim hep sanki birilerinden utanıyom gibi geliyor bana. Böyle bir insan içine girmek istemiyorum açıkçası. 1,5 senedir bir topluma girmedim. (GH, 35y, evli-ayrı yaşıyor)

Levitas (1999)'a göre yoksulluk ve sosyal dışlanma, karşılıklı pekiştirilen bir ilişki içerisindedir. Bu durum toplumun geri kalanıyla ilişkilerde büyük bir süreksizlik (Room, 1999) ortaya çıkarmıştır. Bütün bunlara eklenen annelik rolleri ise sosyal yaşamı ev ve çocuklar üzerinden kurgulamayla gündeme gelmiştir. KS, *"hep çocuklarımı daha çok mutlu etmeye çalışıyorum, evde oyun oynuyoruz"* GE, *"öyle bir arkadaş çevrem yok, çocuklar benim arkadaşım ben onların arkadaşayım"* ve GH *"parka çıkartıyom çocukları, dışarıda bi hayatım, bi sosyal bi şeyim yok"* diyerek desteklemiştir. AS'nin deneyimi ise çocukları olmaksızın deneyimlenen bir tatilin suçlulukla sonuçlanması bakımından çarpıcı olmuştur.

...Çocuklar yaz tatilinde babalarındaydı, kuzenim de beni tatile götürdü. Benim cebimde para yok tabi anladılar onu...Kendimi üvey anne gibi hissettim. İnanın mutlu olamadım. Tekrar yaşamak ister misin, istemem. Sorumluluklarımdan kaçıp gitmek bana çok zor geldi. Yani hain hunharca hayatımı yaşıyormuşum gibi hissettim. O parayı harcayacağına bana versen ben çocuklarıma daha güzel şeyler yaparım derdim oydu yani. (AS,37y, boşanmış)

Yoksul kadınların sosyal sermaye biriktirme alanları akraba, komşu ve yakın arkadaş gruplarından oluşmuştur. Bu ağlar, bir yatırım stratejisi işlevi görerek yapabilirliklerin geliştirilmesinde önemli bir araç haline gelmiştir. Bu durum göz önüne alındığında, bahse konu ağların sosyal ilişkiler kurmada kendine yer bulamaması çelişkili bir konum olarak değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularına göre ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar, sosyal temaslar yoluyla toplumdan kaynak olarak giderilirken bu temasların topluma katılımda işlevsiz olduğu anlaşılmıştır. AN'nin ifadesinde görüldüğü üzere "evet

kalabalığım, çevrem var, çocuklarım var ama yani yalnızım içimde bir yerlerde bir şeyler eksik..." Bu durum, sosyal ilişkilerin yaşam koşullarını geçici suretle iyileştirmek gibi hedef odaklı bir katılımı içermesinin sonucu olarak yorumlanmıştır. Dolayısıyla yoksul kadınlar için sosyal ilişkiler hem bir destek hem de kontrol mekanizması işlevi görmüştür. Lordoğlu (2020) ilişkilerdeki bu mesafeyi "kendine alan açarak yoksulluğu gizleme ve sosyal mekandaki güvenlik çemberinin içinde kalarak kazançları koruma arasındaki gerilim" üzerinden açıklamıştır. Ekonomik ve sosyal ihtiyacın giderilmesi, yardım sağlayan grubun inisiyatifine bağlı olduğundan burada oluşan zayıf sosyal bağ, yabancılaşma ve sosyal izolasyon, kadınların yoksullukla mücadele ettiği aynı zamanda bu kısır döngüye hapsediği bir karmaşa yaratmıştır.

2. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlar: Kazanımlar ve Eleştiriler

Çoğunluğu tek ebeveyn öznelerden oluşan bu araştırma için, boşanma ve yalnız annelik yeni eşitsizlikler kurarak yoksullaşmayı derinleştirmiştir. Erkek gelirin olmadığı hanelerde bu gelirin telafisi sosyal yardımlarla sağlanmıştır. Kadınlar, sosyal yardımları hak eden temel yararlanıcılar olarak görüldüğünden öncelik tek ebeveynli ailelere tanınmıştır (Acar Savran, 2018). Nitekim bu araştırmada da yoksul kadınlar, farklı kuruluşların sosyal yardımlarından aynı anda faydalanmış, haneye giren tek düzenli gelir ise SED hizmeti olmuştur. Sosyal yardımların önemli bir geçim stratejisi halini aldığından yola çıkarak bu yardımların kadınların yaşamlarında oynadığı sembolik ve maddi rolün açıklanması ve sosyal yardımlar ile yoksulluğun azaltılması arasındaki dinamik ilişkinin sorgulanması amaçlanmıştır. Bu açıdan kadınlar için sosyal yardımların maddi işlevi, hayatta kalabilmeyi sağlayan ihtiyaçların 'bir ölçüde' karşılanabilmesi olarak ifade edilmiştir. Sosyal yardımların, özellikle SED hizmetinin, bir güvence olarak değerlendirdiği, bu güvencenin asgari bir geçim düzeyine sabitlendiği anlaşılmıştır.

Ben kafayı yemiştım, silmek için merdiven arıyom merdiven bulamıyorum okul açılmış, çocuk kitap diyo defter diyo para diyo...Böyle çıldırmış durumdaydım. Şeytan bana diyordu her şeyi bırak git. Kadın halimle baş edemiyorum yani altından kalkamıyorum baya bi psikolojim bozulmuştu. Sonra çok büyük bi destek oldu bana bu yardım. En azından, kirama, faturama bir destek üstüne kalırsa bir de gıda olsa çok şükür al sana işte bu benim çıkış yolum oldu. (BN, 47y, boşanma sürecinde-ayrı yaşıyor)

...Ha ben şu anda da zahmet çekiyom ama bin şükür gene ben bu parayı almadan önce çok biliyom aç aç ağlayarak uyuduğumu. Bu parayı aldığımdan beri açım açım diyecek kadar hiç aç kalmadım. Ha tamam varla yok arası geçiniyoz ama çok şükür. (UÖ, 37y, boşanmış)

Sosyal yardımların sembolik anlamı ise hayatı yeniden kurgulamak, özerk eylemlerde bulunmak, güçlenmek ve annelik yapabilmek bağlamlarında ele alınmıştır.

En azından kendime bir güvenim geldi. Dedim ki ben başarabilirim...O destek olmasa ben yapamazdım. Ben çoktan bitmiştim. Çünkü ben napıcamı şaşırmıştım. Dicesiniz çok mu para değil ama en azından hiç yoktan iyidir diyorsunuz. (BÖ, 36y, boşanmış)

BÖ, kapasitesinin varlığını ve gelişimini yardıma bağlamış, TH ise bu yardımı ailedeki “ikincil konumundan sıyrılmak” olarak yorumlamıştır. Sosyal yardımlara dair sembolik anlamlar analiz edilirken katılımcılar sıklıkla evlilik ilişkilerindeki istismar edici deneyimlerinden bahsetmiştir. Hane içindeki güvencesiz konum erkek gelirine bağlılığı artırmış, bu bağlılık fiziksel egemenlikle sürdürülmüştür. Eril kimliğin önemli bir parçası olan ve finansal kaynaklar üzerinde mutlak kontrolü ifade eden ekonomik şiddet; fiziksel, cinsel ve psikolojik istismara dayanan bir ilişki kurmuştur (Alkan, vd., 2021). Bu ilişkiler, sosyal yardımlara müracaat için itici bir güç olmuş, yardımlar boşanabilme ve şiddet içeren ilişkilerden özgürleşebilme kapasitesi olarak yorumlanmıştır.

...Eşime karşı da bi ezikliğim kalmadı, o getirirse yiyoduk getirmezse aç oturuyoduk ama şimdi benim bi güvencem var iyi kötü, baktı oda gördü hani “ben gidersem buna sahip çıkacaklar.” Bunların eşime de etkisi oldu yani toparlanmasına etkisi oldu. (TH, 43y, evli)

Arkadaşım dedi ki nolursun gidelim dedi yazıl yardıma dedi o adamın eline bakma dedi...Sırf bu çocuğa bez alsın diye baştan benimle yatardı sabaha ıslak mendille bez getirirdi (ağlamaya başlıyor). Bez bitecek diye aklım giderdi böyle... Her şeyin başına o işi koyardı (cinsel birliktelik). En azından dedim maaş verirsele eyvallah etmem, az olsun benim olsun ben geçinmeyi bilirim çünkü ben hiçbir zaman bolluk görmedim ki. (UÖ, 37y, boşanmış)

Sosyal yardımların diğer bir işlevi, annelik kimliği üzerinden tanımlanmıştır. Bu işleve dair çapraz bir okuma yapmak mümkündür. Toplumsal cinsiyet sistemi altındaki bekar anneler, fedakârlık ve itaatkârlık normlarına dayanarak kendi ihtiyaçlarını çocuklarının ihtiyaçlarına tabi kılmış, sosyal yardımlar iyi anneliğin sergilenebilmesinde araç olarak kullanılmıştır. Diğer yandan geleneksel karşılıklılık ilişkileri içinde çocukların bakımı üzerinden kadına sağlanan sosyal yardımlar, anneliğin gözetlenip denetlendiği bir araç olarak konumlanmıştır. AÖ’nün ifadesinden anlaşılacağı üzere yardımların ebeveynliğe dair zaman, para, enerji ve duygu yatırımı (Elliott vd., 2015) olarak kullanılması bu gözetimin bir ürünüdür. Kadının kimliği, aile kurumu tarafında gölgelendiğinden kadının yoksulluğu dahi ancak annelik kimliğinde görünür olmuştur.

Bu yardım bizim evimize gelir oldu. Benim evimin tek geliri bu. Bir anne ne ister mesela bi hayatta çocuklarına tabiki de istediğini yapabilme edebilme gücü olsun, çocuğu mağdur olmasın yani benim de şöyle bir güvenim var; çocuklarıma bir para geliyor, çocuklarıma yapabiliyorum...Öbür türlü (ağlamaya başlıyor) pişiremiyodum, yapamıyodum. Bu para gelince anne olarak güçlendirdi. Öbür türlü ağlamaktan helak ediyordum kendimi...Diyordum ki yapamıyorsun sen ne biçim annesin, kendimi suçluyodum. (AÖ, 33y, boşanmış)

Katılımcılar sosyal yardımların işlevini, yoksulluğun günöbirlik yatıştırılması, kadınlık ve annelik rollerindeki yapabilirliklerin sınırlı artışı şeklinde değerlendirmişlerdir. Nitekim bu kazanımlar kadınların refah sisteminde “kendi başına bir amaç olarak değil, başkalarının refah sorumluluğunu üstlenen bir araç olarak görölmesinden” kaynaklıdır (Nussbaum, 2002). Günümüz iktidar yapısı, ihtiyaçları politikleştirerek meşru olanlarına (ücretsiz emek, bakım yükü, güvencesiz çalışma vb.) göre bir hizmet sunumu sağlamaktadır (Atasü Topçuoğlu, 2016). Bu nedenle yoksullukla mücadelede sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar, kadının var olmasını ve kapasitesini geliştirmesini sağlayacak faaliyetlerden yoksundur (Sen, 2006). Araştırma özneleri de bu yönde bir değerlendirme yapmış, birçoğu sosyal yardımların pandemi dönemiyle artış gösteren işsizlik ve ekonomik dalgalanmaları gideremeyerek yoksulluğu derinleştirdiğinden bahsetmiştir. Ekonomik yardımlar, geçinebilmek için yeterli olmamış, birçoğu mücadelesine gündelik işlere giderek devam etmiş, bu imkana dahi sahip olamayanlar ise sosyal yardımlara bağımlı hale gelmiştir.

Şimdi her şey 3 kat zamlandığı için bu sefer hiçbir şeye yettiremiyoz. Bir de ben el işi yapmasam geçinemem. Hani çember yapıyom, dantel yapıyom, oya yapıyom evde oturup hiçbir şey yapmadan durmuyom zaten o zaman yetmez işte iyi kötü 100 lira da olsa kira, en azından onu çıkariyom. (UÖ, 37y, boşanmış)

Yani herkese iş imkânı olmalı, küçük çocuğu olanlar da çalışabilmeli, ben yıllardır hep bununla savaştım. Hele bir de eş problemliyse çalışma imkânı olmalı ya ne biliyim ne olabilir ama olmalı. Niye ben birilerinin eline bakayım ki, ben sizden de yardım almak istemem neden ben çalışabilirim demi elim ayağı tutuyor hamdolsun ama yok. Birinden bir şey beklemek çok zor. Allah bana sağlık versin iş versin kendi ekmeğimi kendim kazanayım. Şu an da sigortalı bir işe asla giremem çünkü küçük çocuklarım var, mecburum ben 12’de evde olmak zorundayım ne yapayım kime bırakayım. O yüzden yarım günlük, öğleden sonra işlere gidiyorum. (AN, 40y, evli-ayrı yaşıyor)

Nussbaum (2011) eşitsiz cinsiyet ilişkilerinin baskın olduğu yerlerde özerk eylem ve kendi yaşamının gidişatını belirleme kapasitelerinin doğrudan etkilendiğini ifade etmiştir. Bunun bilincinde olan yoksul kadınlar için işgücüne katılım ve çalışma yaşamına dahil olma güçlenme ve özgürleşme açısından önemli bir yerde durmaktadır. Tam da bu nedenle birçok kadın, önerilerde bulunurken bakım hizmetlerinde kurumsallaşabilen ve ekonomik ilişkiler açısından sistemle bütünleşebilen refah hizmetlerinin öneminden söz etmiştir. Yoksulluğun cinsiyete dayalı deneyimini yorumlayan GE, yoksullukla mücadele politikalarının gizli bıraktığı cinsiyet ayrımcılığını vurgulamış, yapabilirliklerin yapı karşısındaki konumunu özetlemiştir.

Yardımlaşma ve sosyal yardım ikinci aşamada olacak şey. Önce bir kere iş alanlarının kadınlara açılması lazım. İş alanlarımız çok sınırlı. Toplumun boşanmış kadına bakış açısını değiştirmesi lazım. Erkek egemen toplumuz, kadın evde oturur, çocuk yapar, çocuğuna kocasına bakar. Evde iç işlerini halleder. Kadın dışarda hiçbir şey yapamaz.

Kadın başında adam olmadığı zaman kadın adamın da işlerini yapmak zorunda. Bu sefer ne oluyor, bir başkasıyla evleneyim iki çocuk ondan yapayım. O da olmuyor başka iş bir bilmiyor ki, heveslendirecek sektör yok. (GE, 39y, boşanmış)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yoksulluğu yaşamın her alanında derinden yaşayan ve mücadelesini çeşitli sosyal yardımlar aracılığı ile sürdüren kadınların temel haklara erişime dair gündelik yaşantıları, stratejileri ve hizmet sürecine dair değerlendirmeleri cinsiyet eşitsizliği ve yapabilirlik merceğinden açıklanmıştır. Araştırmada yoksulluk; yeterli düzeyde beslenememe, yaşanılabilir bir barınma yerine sahip olamama, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememe, toplumsal yaşama dahil olabilecek aktivitelerde yer alamama gibi çok boyutlu değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Bu kapsamda kadınlar, asgari düzeyin altındaki yaşamlarında sahip oldukları varlıkları harekete geçirmeye çalışan aktörler olarak cinsiyete ve sınıfa dayalı alternatif dayanışma ve direniş stratejileri geliştirmişlerdir. Siyasal otorite ve toplum tarafından hak olarak tanımlanması gereken yapabilirlikler, sistematik olmayan, tekil eylemlerle verili koşullara göre yapılandırılmıştır. Bu yapabilirlikler, kadınların gözünden güçlenme pratikleri olarak ifade bulsa da bakım ve annelik rollerinin sınırlarında, hâkim sınıfın inisiyatifinde çizilen olanaklar ataerkinin sürdürülmesine ve tamamlanmamış bir güçlenmeye hizmet etmiştir. Yanı sıra ataerkinin kadına karşı konumlandığı boşanma ve yalnız annelik deneyimi yeni eşitsizlikler kurarak yoksullaşmayı derinleştirmiştir. Çocuğun ekonomik ve bakım sorumluluğunun kadına yüklendiği sosyal politikalar, kadınların yoksulluğu kimliklerine sabitlemesine neden olmuştur. Bu çelişkili konumda kendini suçlama ve değersizleştirme gündeme gelirken aynı zamanda çocuğun refahı için gösterilen çaba güçlenme mekanizması işlevi görmüştür.

Bulgular, toplumsal ve yapısal eşitsizliklerin yapabilirliklere nasıl şekil verdiğini görünür kılmıştır. Bu hususta araştırmanın ortaya koyduğu ikinci konu, kamusal güvencesizliği merkeze alan kamu siyaseti ve sosyal yardım temelli kamusal müdahalenin sessiz ve örtük ihtilafı yapısını, gündelik yaşamı biçimlendiren iktidar ilişkilerini ve onları yeniden üreten mekanizmaları tartışmaya açmaktır. Sokrates'in yönelttiği "insan nasıl yaşamalı?" sorusu, sosyal refahı sorgulama formuna dönüşerek, bireyin değer verdiği bir yaşamı sürdürme özgürlüğü olarak tanımlanır olmuştur. Devlet aygıtlarının yeniden inşası, yapabilirliklerin toplumsal temelini inşa etme ve güvence altına almaktan küresel sermayenin akışını kolaylaştırmaya doğru dramatik bir kaymayı içermiştir. Mevcut kaynakları en yoksun gruplar için en zorunlu ihtiyacı giderecek şekilde yeniden dağıtmak, muhtaçlığı nesnel kriterlere oturtmak bazen de profesyonelin algısına bırakmak politikaların tutarlılığını zedelemiştir. Kadınların gözünden sosyal yardımlar, yapabilirliklerin artışı olarak değerlendirilmişse de sosyal yardımların anlamı 'aç kalmamak, kirayı ödeyebilmek' ile eş değer tutulmuş, bu yardımlar ancak daha kötü yaşam biçimleri arasında tercihte bulunabilme özgürlüğü sunmuştur. Bir yardımın devreye girdiği anda diğerinin sonlandırıldığı, yoksulların işgücü piyasanın dinamiklerini kontrol etmesinin rasyonelleştirildiği bir ortamda sosyal yardımlar, kadınlar tarafından yoksulluğun derinleşmesine alınan bir önlem anlamı taşımıştır. Kadının var oluşunun ve kapasitesinin sabit ve tekil bir algıyla

ele alınması, kadının aile ilişkilerinde ve iş yaşamında değişiklik yapabilmesini, yeni statü alanları oluşturabilmesini olanaksız kılmıştır.

Kadınlar, cinsiyete dayalı rol beklentilerine uygun olarak gündelik yaşamlarını oldukça dar bir çerçevede yaşamaktadır. Kurumsal yapılarda varlık göstermesi beklenmeyen kadınlar, kimliğin olanak sağladığı sermaye sahalarına, güvencesiz işgücüne, yönelmiştir. Sosyal yardımlar günümüz ekonomik dalgalanmalarını bertaraf edememiş hatta güvencesiz istihdam bile bazı kadınların bakım yükü nedeniyle dahil olamadığı bir alan haline gelmiştir. Yanı sıra çocuğun bakımı, korunması, eğitimi güvencesiz iş ortamı ve sosyal çevre ile müştereklendirilmiş, kadınlarla birlikte çocuklar da yoksulluk riski altındaki önemli bir grubu temsil etmiştir.

Yoksullukla mücadele politikaları cinsiyete dayalı bu etkileri gizlemiş, yıllar içinde derinleşen yoksulluğa çözümler ataerki eşitsizlikleri besleyen, yeni yapabilirlikler kazandırmayan ve güvence altına almayan mekanizmaların güzergahlarında aranmaya devam etmiştir. O halde hükümetler arası bağlam, sosyal yardım uygulama sürecinin büyük bir kısmını tanımlar olmuştur. Bu sürecin görünür yüzü olan sosyal çalışmacılar, insanların güçlendirilmesini, özgürleştirilmesini sosyal adalet ve insan haklarını merkeze alan çağdaş tanım terimlerini yaratıcı-yenilikçi bir kullanıma sokar. Mesleğin kavram setleriyle düşünmeyi ve konuşmayı öğrenen sosyal çalışmalar, refah uygulamalarının başarıya ulaştığına dair makul bir kesinlik sağlayan sosyal yardımları araçsallaştırmadan önce bürokrasinin dilini, söylemlerini, ideolojilerini ve kamusal müdahalelerini eleştirel düşünüm merceğine tabi tutmalıdır. Çünkü belirli bir iktidar ve tahakküm biçimlerini sabitleyen, bireyleri ikincil konumlarıyla uyumlaştıran, kimlikleri piyasaya daha elverişli şekilde sunan pratikler hem sosyal hizmetlerin hem de neoliberalleşmenin merkezinde yer almaktadır.

Sınırlı kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını ve bunu hizmet kullanıcılarının borçlu olduğu bakım yükümlülüğüne bağlayan sosyal yardımlara başvuru, yalnızca ekonomik olanın imgesini göstermekle kalmaz. Açlık göstergesi gıda krizini, kentin çeperindeki evi, okula gönderilemeyen çocukları, tedavi edilemeyen hastalıkları, bedene kazınan yoksulluğu, utancı, dışlanmayı, istismar ilişkilerinden kurtuluşu, direniş ile taktikleri ve eşit hakların eşit yapabilirliklerle eş değer olmadığını da göstermektedir.

Bireylerin toplumsal koşullar üzerinde hakimiyet sağlayabilmesi, demokratik hükümetlerin varlığıyla ilişkilidir. Bireysel özgürlükler ancak toplumsal vaatlerle sağlanabilir. Günümüzde 'savunulabilir olmayı savunmaya yönlendiriliyorsak' (Bourdieu, 2002 akt; Garrett, 2018) eğer öncelikle asgari geçim standardının bireyin yaşam hakkını tehlikede bırakmadan, temel hakları karşılayabilecek maddi yeterliliğe sahip olması gereklidir. Eğitim, sağlık gibi kamusal hizmetlerin güvencesi ve kapsayıcılığı politik bir hedef olmalıdır. Sosyal yardımların insani boyutlarının korunması kadar, bu yardımların koşul ve amacının sosyal bir haktan aile refahı hakkına sergilediği ikili tavır sorgulanmalıdır. Nitekim bu ikili tavır, her iki bağlamı da karşılayamamaktadır. Çalışma taahhütlü sosyal yardımlar, kadınlara piyasadaki yerlerini almaları çağrısı yapıyorsa bu yerlerin güvenceli

istihdam sistemleriyle kurulması gerekmektedir. Bu sistemler, ekonomik güvencenin yanı sıra çoklu çocuk bakım biçimlerinin geliştirildiği kalıcı kamu hizmeti olarak yapılandırılmalıdır. Rekabetin ücretler üzerinde yarattığı baskıyı azaltacak, makro politikalarla ilişkilenmiş ulusal istihdam politikalarının ve kadın istihdamını artırmaya yönelik eylem planlarının oluşturulması gerekmektedir. Bu politikalarda; yerel düzeyde örgütlenmiş, paydaş kuruluşlarla iş birliğinde, yeterli sayıda mikro girişimciliğin teşvik edilmesi desteklenmelidir. Tek ebeveyn kadın ve çocukları kendine yeterli hale getirecek sosyal ve ekonomik destek mekanizmalarının işletilmesi önemsenmelidir. Bu yıl Aile yılı (2025) ilan edildiyse yoksulluğun ve yardımların kadınlaşmasını önleyen hak temelli refah anlayışlarının yönetim zihniyetlerinden müdahale araçlarına değin yerleştirilmesi, ataerkilliğin yapı sökümü ve sosyal adaleti işleten profesyonellerin konumu geliştirilmelidir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

ASHB Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı, Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü, Kaymakamlık Makamından araştırma izni ve Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonunun 31.08.2021 tarih ve 00001728739 sayılı yazısı ile etik uygunluk onayı alınmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Adopting a gendered lens to examine poverty has sparked extensive debate within both women's studies and economics. Since the 1990s, the intersection of femininity and poverty has been explored across disciplines under the concept of the "feminization of poverty." This focus raises critical questions about how and to what extent women experience poverty differently from men. In seeking to answer these questions, scholars have increasingly challenged the notion of poverty as merely income deprivation (Stewart, 2014; Kabeer, 2016). Instead, attention has shifted to welfare systems, labor markets, and socially constructed gender hierarchies, divisions of labor, and women's positioning within households, all seen as key factors in understanding women's unequal socioeconomic status.

This study examines women's experiences of poverty and their coping strategies by focusing on their agency in relation to a range of private and public rights, opportunities, and decision-making processes that shape their lives and well-being. Acknowledging that women living under similar conditions of poverty may encounter diverse opportunities, constraints, and responses, Amartya Sen's capability approach is employed as the analytical framework. Rather than focusing on what individuals have or lack, this approach centers on what people are able to do and become (Murphy,

2016). In this context, the creation of spaces for human agency and the transformation of social conditions are understood as both fundamental goals and essential means of development (Sen, 1999). The state's role, therefore, is to guarantee the realization of individual capabilities and to establish a baseline of social justice.

Social assistance, as one of the public policies implemented by governments to enable and distribute basic capabilities, influences the scope of individuals' actions from a normative standpoint. Consequently, it is essential to critically examine the nature of women's relationship with these public spaces. Within this framework, the capability approach, which conceptualizes poverty as a multidimensional set of inequalities, is utilized to analyze the opportunities and possibilities that emerge within the realm of everyday life. This analysis focuses on socio-cultural structures, individuals' positions in social life, the nature of social interaction, and the governance of the public sphere. This research, grounded in this approach, emphasizes the relationship between gender and poverty, specifically examining the power dynamics that shape choices and the structures and institutions that exert control over poor women. Therefore, this study aims to explore both the identities of women and their interaction with the public and social spheres, investigating how poor women experience poverty across various domains, the coping strategies that arise from their experiences, and the role of social assistance in combating poverty.

Methodology

This research, addressing the questions "How do women experience poverty in their roles and responsibilities as women, and how do they cope with poverty by seeking social assistance?" is a phenomenological study employing qualitative methods. The study delves into women's daily life experiences and coping mechanisms, which are shaped by their fundamental rights such as access to nutrition, shelter, education, health, and social participation.

The subjects of this study are poor women who have been receiving social assistance for one year or longer. In this context, interviews were conducted with 15 female participants, selected based on the file information of women receiving services from a social service center, as well as observations. The participants benefit not only from their personal income but also from SED services, social assistance provided by the SYDV, and both in-kind and cash services offered by local governments and civil society organizations. The average monthly household income, which varies depending on the type of assistance received and income from temporary jobs, is 2,500 TL.

Interviews with women who consented to participate were conducted using a semi-structured interview form between November 2021 and January 2022. In-depth interviews were designed to reach the "saturation point" (Neuman, 2008), and the number of participants was determined based on the emergence of similar responses. The interviews were conducted face-to-face at the participants' homes, which they identified as a safe environment. On average, the interviews lasted 1 hour and 40 minutes, but due to detailed transcription requirements, their total length exceeded

two hours. The interview transcripts were prepared by the researcher immediately after each interview.

The data obtained from the research were analyzed using thematic analysis (Neuman, 2014), which involved identifying codes and categories, establishing relationships between them, and recognizing overarching themes. The main and sub-themes were developed inductively and interpreted in relation to existing literature, with no intention of generalization. To ensure a comprehensive analysis of all information and observations, MAXQDA 2020 Qualitative Analysis Software was employed.

Findings

The research findings were examined under two main themes. The first theme focused on the daily life experiences and coping strategies of poor women in relation to nutrition, housing, education, health, and social life, emphasizing the interaction between poverty, gender, and capabilities. The second theme explored the meanings attributed to social assistance as a tool for combating poverty and examined how such programs influence the lived experience of poverty within the framework of a gender-sensitive welfare state.

The findings were analyzed under the following headings: hunger and deprivation strategies in the context of food insecurity; the construction of living spaces amid the housing crisis; insecure access to public services such as education and healthcare, and socialization under deprivation, characterized by relational and spatial contraction. It was observed that women tended to normalize hunger and malnutrition, employing creativity by aligning their capabilities with domestic responsibilities. They described the homes they constructed under minimal physical conditions as spaces of empowerment and liberation, places where losses could be compensated, and emphasized how the act of building these spaces shaped their daily practices. The women in the study identified their low level of education as the root cause of their poverty and, as a result, placed high value on their children's education. They expressed a sense of personal failure in being unable to provide the best educational opportunities and social environments for their children, as they felt they fell short of the ideals associated with motherhood.

Illness, on the other hand, was perceived as a factor that limited women's participation in the labor force, increased healthcare-related expenses, and disrupted caregiving and motherhood roles. In response, women developed various strategies to access healthcare services. In the final findings related to the first theme, it was observed that women's poverty was largely concealed within the home, with their struggles confined to and hidden in this private space. While the study initially anticipated that socialization would take place in settings and relationships beyond the household, the findings revealed that, for poor women, the home itself had become the primary site of social interaction.

The second theme explores the symbolic and material role that social assistance plays in women's lives, based on the premise that it has become a critical livelihood strategy, and examines the

dynamic relationship between social assistance and poverty reduction. From this perspective, it was found that social assistance, particularly SED services, is perceived by women as a form of security that helps sustain a minimum standard of living, rather than directly alleviating poverty. The symbolic meaning of social assistance was reflected in its role in rebuilding lives, enabling autonomous actions, fostering empowerment, and supporting women in fulfilling their roles as mothers.

Discussion And Conclusion

The study examined multidimensional aspects of poverty, including inadequate nutrition, insufficient housing, limited access to education and healthcare services, and the inability to participate in activities that foster social inclusion. Within this context, women living below the minimum subsistence level have developed gender- and class-based forms of solidarity and resistance as agents striving to mobilize the limited resources available to them. Capabilities that should be recognized as rights by political authorities and society have instead been shaped through informal, individual strategies in response to prevailing conditions. Moreover, experiences such as divorce and single motherhood, where patriarchal structures act against women, have introduced new layers of inequality and deepened their poverty. Social policies that assign both economic and caregiving responsibilities for children to women have further entrenched poverty within women's identities.

The findings revealed how social and structural inequalities shape individuals' capabilities, demonstrating that equal rights do not necessarily translate into equal capabilities. A second key issue highlighted by the research is the need to critically interrogate the often implicit assumptions within public policy and social assistance interventions, particularly those shaped by public insecurity, everyday power dynamics, and the institutional mechanisms that sustain them. Solutions to deepening poverty continue to rely on mechanisms that reinforce patriarchal inequalities and fail to empower individuals or expand their capabilities.

In this context, the dual stance of social assistance, positioned both as a social right and as a means of promoting family welfare, must be critically examined. This duality, in practice, fails to adequately address either dimension. If work-based social assistance programs are to encourage women's participation in the labor market, such programs must be grounded in secure and stable employment systems. These programs should function as permanent public services that provide not only economic security but also facilitate the development of diverse and accessible childcare solutions. A comprehensive national employment policy, along with targeted action plans to increase women's labor force participation, must be implemented. If 2025 has been declared the "Year of the Family" in Turkey, then rights-based welfare models that resist the feminization of poverty and social aid must be integrated into the broader governance mindset and embedded within policy intervention tools. Social work, which encourages us to think and speak within conceptual frameworks such as empowerment, liberation, social justice, and human rights, must subject the language, discourse, ideologies, and public interventions of bureaucracy to critical analysis. This critical examination

should inform participation in social policy development before applying instrumental techniques such as social work interventions and social assistance programs.

KAYNAKÇA

- Acar Savran, G. (2018). *Feminizm Yazıları Kuramdan Politikaya*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Alkan, Ö., Özar, Ş. ve Ünver, Ş. (2021). Economic Violence against Women: A Case in Turkey. *Plos One*, 16(3), 1-23.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2016). Feminizmin Refah Devleti ve Sosyal Politika Alanına Eleştiri ve Katkıları. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(4), 37-63.
- Bora, A. (2002). Kadınlar ve Hane: "Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?" N. Erdoğan (ed.), *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* (1. Baskı, s. 97-173). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. (2017). Rüyası Ömrümüzün Çünkü Eşyaya Siner. A. Alkan (ed.), *Cins Cins Mekân*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Bora, A. (2021). Feminizm ve Kimlik Siyaseti. *Feminizm Kendi Arasında* (s. 35-38). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boris, E. ve Prügl, E. (1996). *Homeworking in Global Perspective: Invisible No More*. New York, London: Routledge.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. D. Fırat ve G. Berkkurt (çev.) Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P. (2019). *Eril Tahakküm*. B. Yılmaz (çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J. (2014). *Varisler: Öğrenciler ve Kültür*. A. Sümer ve L. Ünsaldı (çev.) Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J. (2015). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*. A. Sümer, L. Ünsaldı ve Ö. Akkaya (çev.) Ankara: Heretik.
- Bradshaw, S., Chant, S. ve Linneker, B. (2017). Gender and Poverty: What We Know, Don't Know and Need to Know for Agenda 2030. *Gender, Place & Culture*, 24(12), 1667-1688.
- Bradshaw, S., Chant, S. ve Linneker, B. (2019). Challenges and Changes in Gendered Poverty: The Feminization, De-feminization, and Re-feminization of Poverty in Latin America. *Feminist Economics*, 25(1), 119-144.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). *Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi*. Ankara: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.
- Butler, J. (2020). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. B. Ertür (çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, J., Benhabib, S., Cornell, D. ve Fraser, N. (2021). *Çatışan Feminizmler Felsefi Fikir Alışverişi*. S. Feride Evren (çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Buvinic, M. ve Yousseff, N. (1978). *Woman-headed Households: The Ignored Factor in Development Planning*. Report Submitted to the Office of Women in Development, USAID, Washington, DC.

- Canbulut, T. (2017). Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Alanındaki Sosyal Politikaların Sosyal Hizmet Uzmanlarınca Değerlendirilmesi: Sürdürülebilir Yoksulluk. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1), 113-132.
- Connell, R. W. (2022). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. C. Soydemir (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Connell, R. W. ve Pearse, R. (2015). *Gender: In World Perspective*. Polity Press.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches*. USA: Los Angeles: Sage Publication.
- Davis, A. Y. (2019). *Kadınlar, Irk ve Sınıf*. S. Arıt (çev.) Ankara: Heretik.
- De Certeau, M. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi I*. L. Arslan Özcan (çev.), Ankara: Dost Yayınları.
- Douglas, S. ve Michaels, M. (2004). *The Mommy Myth*. New York: Free Press.
- Elliott, S., Powell, R. ve Brenton, J. (2015). Being a Good Mom: Low- Income, Black Single Mothers Negotiate Intensive Mothering. *Journal of Family Issues*, 36(3), 351-370.
- Esping-Andersen, G. (2011). *Tamamlanmamış Devrim*. S. Çağatay (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Felski, R. (2000). The Invention of Everyday Life. *Doing Time: Feminist Theory and Postmodern Culture* (s. 77-98). New York: New York University Press.
- Ferrera, M. (2006). Sosyal Politika Yazıları. A. Buğra ve Ç. Keyder (ed.), *Sosyal Avrupa'da Güney Avrupa Refah Modeli*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Food Security Information Network (FSIN). (2024). *Global Report on Food Crises*.
- Foucault, M. (2019). Güvenlik, Toprak, Nüfus. F. Taylan (çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Garrett, P. M. (2018). *Welfare Words: Critical Social Work & Social Policy*. London: Sage Publications.
- Garrett, P. M. (2021). *Dissenting Social Work: Critical Theory, Resistance and Pandemic*. London: Routledge.
- Hatiboğlu Eren, B. (2018). Özel ve Kamusal Alanda Muhafazakâr Anneliğin İnşası: Ankara-Aktaş Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-Dergisi*, 1-23.
- Hays, S. (1996). *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Kabeer, N. (2015). Gender, Poverty and Inequality: A Brief History of Feminist Contributions in the Field of International Development. *Gender & Development*, 23(2), 189-205.
- Kabeer, N. (2016). Gender Equality, Economic Growth, and Women's Agency: The "Endless Variety" and "Monotonous Similarity" of Patriarchal Constraints. *Feminist Economics*, 22(1), 295-321.
- Karataş, K. (2002). Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Yoksulluğa Karşı Küresel Tavr. K. Karataş (ed.), *Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkez Yayını.
- Kelebek Küçükarslan, G. (2022). *Feminist Sosyal Çalışma Perspektifiyle Kadınların Çekişmeli Boşanma Deneyimleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koggel, C. M. (2020). *Feminist Relational Theory: The Significance Of Oppression and Structures*

- Of Power: A Commentary On "Nondomination And The Limits of Relational Autonomy" By Danielle M. Wenner. *IJFAB: International Journal of Feminist Approaches to Bioethics*, 13(2), 49-55.
- Levitas, R. (1999). Defining and Measuring Social Exclusion: a Critical Overview of Current Proposals. *Radical Statistics*, 71(10), 10-27.
- Long, N. (2001). *Development Sociology: Actor Perspectives*. London: Routledge.
- Lordoğlu, C. (2020). *İstanbul'da Bekâr Kadın Olmak* (3. Baskı). T. Bora (ed.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Makal, A. ve Toksöz , G. (2012). *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- McLanahan, S. ve Jacobsen, W. (2015). Diverging Destinies Revisited. P. Amato, A. Booth, S. McHale ve J. Hook (eds.), *Families in an Era of Increasing Inequality-Diverging Destinies* (s. 3-24). USA: Springer.
- Murphy, S. P. (2016). *Responsibility in an Interconnected World: International Assistance, Duty and Action* (1.ed). Springer.
- Neuman, W. (2008). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. Ç. S. Özge (çev.), İstanbul: Yayınodası Yayıncılık.
- Neuman, W. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Pearson Education Limited.
- Nussbaum, M. (2000). *Women and Human Development: The Capabilities Approach*. Cambridge University Press.
- Nussbaum, M. (2002). Women's Capabilities and Social Justice. M. Molyneux ve S. Razavi (eds.), *Gender Justice, Development, and Rights* (s. 45-75). Oxford: Oxford University Press.
- Nussbaum, M.(2011). *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Orient Blackswan.
- Nussbaum, M. (2018). Yapabilirlikler Yaratmak. S. Somuncuoğlu (çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okin, S. M. (2003). Poverty, Well-being, and Gender: What Counts, Who's Heard? *Philosophy & Public Affairs*, 31(3), 280-316.
- Parsons, E., Harman, V. ve Cappellini, B. (2021). Foodwork and Foodcare in Hard Times: Mothering, Value, and Values. *Gender, Work and Organization*, 31(3), 937-953.
- Pearce, D. (1978). The Feminization of Poverty: Women, Work, and Welfare. *The Urban & Social Change-Review Special Issue on Women and World*, 11(1-2).
- Razavii, S. (2009). *The Gendered Impacts of Liberalisation: Towards 'Embedded Liberalism'?* Routledge-United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD).
- Razavii, S. ve Hassim, S. (2006). *Gender and Social Policy in a Global Context Uncovering the Gendered Structure of 'the Social'*. New York: Palgrave Macmillan.
- Robeyns, I. (2003). Sen's Capability Approach And Gender Inequality: Selecting Relevant Capabilities. *Feminist Economics*, 9(2-3), 61-92.
- Room, G. (1999). Social Exclusion, Solidarity and the Challenge of Globalisation. *International*

Journal of Social Welfare, 8, 166-174.

- Rosas, R. (2002). Women and Survival Strategies in Poor Urban Contexts: A Case Study from Guadalajara. *JDSI*, 18(2-3).
- Sallan Gül, S. (2005). Türkiye'de Yoksulluğun Kadınsılaşması. *Amme İdaresi Dergisi*, 38(1), 25-43.
- Sallan Gül, S. (2009). Refah Devletinin Dönüşümünde Kadın Haklarında Annelik Hakkından Çalışma ve Aile Sorumluluğuna Geçiş. *İnsan Hakları Yıllığı*, 27, 49-74.
- Sancar, S. (2016). *Erkeklik: İmkânsız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Schmidt, E., Rieder, I. ve Zartler, U. (2019). Interrelated Parenting Practices: Conceptual Foundations of Involvement in Care Work at the Transition to Parenthood. *Families, Relationships and Societies*, 8(2), 321–340.
- Schmidt, E.-M., Décieux, F., Zartler, U. ve Schnor, C. (2023). What Makes a Good Mother? Two Decades of Research Reflecting Social Norms of Motherhood. *Journal of Family Theory & Review*, 15(1), 57-77.
- Scott, J. W. (2007). Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi. A. Tunç Kılıç (ed.) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Sen, A. (1981). *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*. Oxford: Clarendon Press.
- Sen, A. (1985). *Commodities and Capabilities*. Amsterdam: Elsevier Science Publishers.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford: University Press.
- Sen, A. (2004). Özgürlükle Kalkınma. Y. Alogan (çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sen, A. (2006). Conceptualizing and Measuring Poverty. D. Grusky ve R. Kanbur (eds.), *Poverty and Inequality* (s. 30-46). Stanford University Press.
- Sen, A. (2014). Birth of a Discourse . M. Martin ve T. Owen (eds.), *Routledge Handbook of Human Security* (s. 17-28). London: Routledge.
- Sennett, R. (2021). *Otorite* (6. Baskı). K. Durand (çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sewell, W. H. (1992). A Theory of Structure: Duality, Agency and Transformation. *American Journal of Sociology*, 98(1), 1-29.
- Shaver, S. (1989). Gender, Class and the Welfare State: The Case of Income Security in Australia. *Feminist Review*, 32(1), 90-110.
- Soytemel, E. (2015). Gücsüzlerin Gücü: Yoksul Kadınların Mahalle Merkezli Yardımlaşma Ağları. S. Dedeoğlu ve A. Y. Elveren (ed.), *2000'ler Türkiye'sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Stewart, F. (2014). Why Horizontal Inequalities are Important for a Shared Society. *Development*, 57(1), 46-54.
- Swartz, D. (2015). *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. E. Gen (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin , Z. ve Karataş, K. (2023). Tek Ebeveyn Annelerin Kök Aile İlişkileri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(2), 1084-1097.

- Şahin, H. (2018). Yoksulluğun Gündelik Hayat Üzerinden Analiz Edilmesinde Anahtar Bir Kavram: Hayatta Kalma Stratejileri Üzerine Yapısal Bir Çalışma. *Yöntem ve Ekonomi Dergisi*, 25(1), 134-153.
- Tuncer, S. (2015). Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusala Feminist Bir Saha Hikayesi. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(2), 30-58.
- Young, I. (2005). House and Home: Feminist Variations on a Theme. S. Hardy ve C. Wiedmer (eds.), *Motherhood and Space*. United Kingdom: Palgrave Macmillan.